

**– "ממלכת הצללים של מערכת אכיפת החוק" –
הרשעות שווא: היבטים פסיכולוגיים בעבודתו של חוקר
משטרה בישראל***

שירלי יהושע-שטרן**

החקירה הפלילית היא הליך קדם-משפטי של חיפוש אחר מבצע העברה ואחר ראיות קבילות להוכחת אשמתו בבית המשפט. במשך שנים רבות שימשה הודאתו של החשוד בעברה ראייה חשובה ביותר לשם הרשעתו בדין, ואף נקראה "מלכת הראיות". עם זאת הודאות חשודים בביצוע עברות המיוחסות להם הן נושא שנוי במחלוקת, בעיקר כאשר למשקל ההודאה כראיה מכריעה לחובתו של הנאשם ולדרך שבה שוכנע החשוד להודות במעשה; בין היתר מכיוון שהדרך שבה מתנהלת החקירה המשטרית, ודפוס התנהלותו של החוקר במהלך החקירה, עלולות להוביל אדם להודות במעשה שלא ביצע. במאמר הנוכחי יוצגו ארבעה תיאורי מקרה מישראל שבהם הושגו מחשודים הודאות שווא, שגררו בעקבותיהן הרשעות שווא. במקרים אלה התעורר ספק באשר לאמינותם לאחר שהוכח שההודאה הושגה מהנאשמים באמצעים פסולים. המאמר העיוני הנוכחי מתמקד בנקודת מבטו ובמניעיו של חוקר המשטרה בישראל ומציע את ההשקפה שלפיה קיימים כמה רכיבים פסיכולוגיים – חיצוניים ופנימיים – אשר עשויים להשפיע על הליך קבלת ההחלטות של החוקר ולגרום לו לדבוק בעמדתו כאשר לאשמתו של החשוד, גם כאשר יש אפשרות, לפי הנתונים הקיימים בתיק, שהוא אינו אשם.

מילות מפתח: הרשעות שווא, חוקר משטרה, הודאות שווא, ישראל.

* הערה: מאמר זה מבוסס בחלקו על הפרק שכתבו יהושע-שטרן וקרמון "הודאות שווא – היבטים פסיכולוגיים בעבודתו של חוקר משטרה", אשר ראה אור בספרם של פלד-לסקוב, שהם וקרמון (2012), הרשעות שווא בישראל. תל-אביב: הוצאת פרלשטיין-גינזבור.

** ד"ר שירלי יהושע-שטרן, החוג לקרימינולוגיה, המכללה האקדמית אשקלון; shir.amir.stern@gmail.com

התקבל במערכת: דצמבר, 2015; אושר לפרסום: יוני, 2016.

מבוא

מבין תפקידיה הרבים של המשטרה החקירה הפלילית היא מרכיב מרכזי בפעילותה. החקירה נועדה לסייע בהשגת מטרותיה של מערכת אכיפת החוק בהיבטים של פענוח ומניעה של פשעים, כאשר מטרות-העל שלה הן להביא לכך שיוגש נגד החשודים כתב אישום שיביא לידי הרשעת האשמים בדין. במרכזה של החקירה הפלילית קיים תהליך של איסוף ראיות, לרבות גביית הודאה מהחשוד, אשר באמצעותה ניתן יהיה להוכיח את אשמתו במהלך המשפט הפלילי.

הודאת שווא (false confessions) היא הודאה שתוכנה (או חלק ממנה) אינו אמת. כלומר, אדם מודה בביצוע מעשה שאותו לא ביצע. מחקרים רבים בתחום החקירות הפליליות מראים כי הודאות שווא של נחקרים היא תופעה הקיימת במדינות רבות בעולם, והסכנה העיקרית הנובעת ממנה היא הרשעה של חפים מפשע (סנג'רו, 2005, Drizin & Leo, 2004; Kassin, Drizin, Grisso, Gudjonsson, Leo, & Redlich, 2010; ; 2014 Kassin & Gudjnsso, 2004). גארט (Garret, 2008) טוען שכחמישית מכלל ההרשעות בארצות הברית מסתמכות על הודאות שווא שחולצו מהנחקרים. ממצא זה תקף רק למקרים שבהם ניתן להוכיח חפות באמצעות הוכחות פורנזיות, בעיקר דגימות DNA, ומכאן שהמספר האמתי של הודאות השווא לטענתו של גארט גבוה הרבה יותר.

בשנת 1992 נוסד בארצות הברית פרויקט החפות (Project Innocence). במסגרת פרויקט זה הועסקו סטודנטים למשפטים באיתור ראיות פורנזיות, כגון DNA בעבור אסירים הטוענים לחפותם. אם כי רק בחלק מהתיקים נשתמרו ראיות מסוג זה, היו לפרויקט החפות תוצאות חשובות רבות: מאז תחילתו של הפרויקט זוכו על סמך ראיות פורנזיות יותר מ-300 אסירים שהאשמו בעברות של רצח או אונס ונידונו למאסרי עולם או לעונשי מוות. בחלק ניכר ממקרים אלו התבססה ההרשעה רק על הודאת השווא שחקרי המשטרה חילצו מהנאשם (סנג'רו, 2014).

בישראל הוקמה בשנת 1993 ועדת גולדברג, בראשותו של שופט בית המשפט העליון דאז אליעזר גולדברג, שהתבקשה לבחון את המצב המשפטי באשר להרשעות של נאשמים על סמך הודאותיהם בלבד ללא תמיכה של ראיות חיצוניות נוספות. הוועדה פרסמה את מסקנותיה בשנת 1994, וציינה את הצורך בגיבוש כללים ברורים באשר למותר ולאסור בחקירה משטרתית. המלצות הוועדה היו אלה: לקיים חובת פיקוח של המופקדים על החקירה ולהעניש את כל מי שיפר כללים אלו; לפתוח את דלתות חדר החקירות לעורכי דין כבר בשלב הראשון של החקירה, כדי להרתיע את החוקרים מפני חריגה מהכללים, כדוגמת גביית הודאות מחשודים באמצעות איומים, הפחדות ועינויים; לתעד את החקירה מראשיתה על מנת לשמור על תקינותה; לגבש תורת חקירה שאותה תקנה המשטרה לחוקרים; לכונן גורם בקרה חיצוני אשר יפקח על החקירה. עמדת הרוב בוועדת גולדברג הייתה שיש לקבוע בחוק מהם אמצעי חקירה פסולים שאם יינקטו תיפסל ההודאה ללא קשר למהימנותה (אלעד, 2005; סנג'רו, 2005). בעקבות המלצות

הוועדה התקבל בשנת 1996 חוק המרחיב את העילות למשפט חוזר, ובו נקבע שאם התגלו ראיות חדשות שלא הוצגו בערכאה הראשונה, וייתכן שנגרם עיוות דין לנאשם, יש עילה למשפט חוזר (לעניין העילות למשפט חוזר ראו: חוק בתי המשפט, התשנ"ו-1996; משרד המשפטים, 1994). כמו כן נוסף ב-2002 תיקון לחוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים, התשס"ב-2002), המאמץ חלקית את המלצות ועדת גולדברג, ומעגן את זכויות היסוד של נחקרים בחוק. תכלית החקיקה הייתה להבהיר את היקף הזכויות ואת החובות של הנחקרים, ואת חובות החוקרים הנגזרות מזכויות ומחובות אלה.

כיום פונים בישראל, מדי שנה בשנה כארבעים נאשמים בממוצע בבקשה לבדיקת הרשעתם. מעיון בספרות נראה כי מדובר במספר קטן יחסית לזה שבמדינות מערביות אחרות, גם בהתאמה לגודל האוכלוסייה בישראל. ייתכן שהסיבה לכך היא, בין היתר העובדה שברוב המכריע של המקרים הבקשה למשפט חוזר נדחית בבית המשפט העליון (פינק ורוזנברג-רובינס, 2013). סנג'רו (2014) טוען שמשפטים חוזרים כמעט שאינם מתקיימים בישראל. בממוצע מתקבלת בקשה אחת בשנה וגם היא לדעתו לא מתוך ניסיון לאתר עיוות דין ולתקנו, אלא מחוסר בררה. כלומר רק במקרים שבהם קיימת ראייה ניצחת לחפות שאיננה מותרת לשופטים בררה אלא לקבל את הבקשה למשפט חוזר. לפי אלעד (2005), כאשר אדם מודה באשמה, ההסתברות להרשעתו בדין גדלה במידה ניכרת גם אם הוא חוזר בו מהודאתו בעת הדיון המשפטי וטוען שמדובר בהודאת שווא.

בשנים האחרונות התפרסמו בישראל כמה מקרים שבהם התברר שנאשמים הורשעו בעברות שלא ביצעו, על סמך הודאות שווא שחולצו מפיהם באמצעים פסולים. מקרים אלו מציגים תמונה עגומה של שיטות חקירה פגומות אשר הובילו, כך על פי האישומים, לשורה של מעשים פגומים נוספים שעיקרם: דיווחי שקר על החקירה, תיעוד סלקטיבי של החקירה, העלמת עובדות וראיות, וכן עדויות שקר בפני בתי המשפט (ויצטום, מרגולין ולביא, 2008; סנג'רו, 2010). המאמר הנוכחי יתמקד בארבעה מקרים בולטים ומפורסמים בישראל: פרשת **עמוס ברנס** – הורשע בשנת 1976 ברצח, נשפט למאסר עולם, ולאחר שמונה שנות מאסר וחצי השתחרר מכיוון שהתברר כי היו במשפטו עיוותי דין ועדויות שקר של חוקרי המשטרה; פרשת **מע"צ (מועצת עבריינים צעירים)** – שבעה צעירים אשר הורשעו בשנת 1978 בביצוע פשעים רבים על סמך הודאות בדויות שנגבו מהם באלימות קשה ביותר מצד חוקרי המשטרה. שנים רבות לאחר משפטם זוכו מכל אשמה. כמו כן תיבחן פרשת **עוזאת נאפסו** – קצין מודיעין צ'רקסי ששירות הביטחון הכללי (שב"כ) האשימו בשנת 1980 בריגול ובסיוע לאויב על סמך מידע כוזב ועינויים במהלך החקירה. נאפסו הורשע בשנת 1981 בעברות הללו ולאחר שבע שנים וחצי במאסר זוכה במסגרת עסקת טיעון. לבסוף תוצג פרשת **טארק נוג'ידאת** – הואשם, יחד עם שני חבריו בשנת 2003 ברצח החייל אולג שייחט. השלושה טענו במהלך כל חקירתם שהם חפים מפשע, וכי ההודאות שנרשמו מפיהם נגבו מהם בלחץ כבד שהפעילו עליהם חוקרי השב"כ. בשנת 2004 נתפסו במקרה הרוצחים האמתיים של אולג שייחט,

שהשתמשו באותו נשק שבו רצחו את החייל לביצוע פשע אחר. תגלית זו הביאה לשחרורם של נוג'ידאת וחבריו, והם זוכו ופוצו על ידי המדינה.

הנזק הנגרם הן לחברה והן לאדם מהרשעת חפים מפשע הוא רב (להשלכות הרבות שיש להרשעות שווא ראו: Kassir et al., 2010). סנג'רו (2014) גורס שהרשעה על סמך הודאה בלבד חמורה במיוחד, מכיוון שהיא מייצרת תהליך השחתה של מערכת החקירה והמשפט.

במערכת שבה ניתן להרשיע אדם על סמך הודאה בלבד קיים חשש שהחוקרים יתמקדו בעיקר בגביית הודאות במקום באיסוף ראיות נרחב האמור להגיע אל האשם האמתי.

מחקרים רבים עסקו בשאלה מה גורם לאדם לקבל עליו אחריות למעשה שאותו לא ביצע. הסיבות שנמצאו לכך הן רבות ומגוונות: מצבו הנפשי של הנחקר, מאפיינים אישיותיים, גילו, חוסר מודעותו לזכויותיו, ייצוג לא הולם, ועוד (לתיאור מורחב של מאפייני נחקרים ראו: Conti, 1999), אולם בספרות המחקרית קיימת התייחסות מועטה להשפעות פסיכולוגיות אפשריות על חוקר המשטרה. באותם מקרים שבהם ניתן להוכיח את חפותו של אדם נשאלת השאלה מה מניע חוקר משטרה לחלץ מאותו אדם, גם באמצעים פסולים, הודאת שווא. כמה תאוריות פסיכולוגיות יכולות לשפוך אור על סוגיה זו. המאמר הנוכחי הוא דיון תאורטי בסוגית הודאות השווא מנקודת מבטם של חוקרי המשטרה ומציע, בתוך כדי בחינת ארבע הפרשות שהוזכרו לעיל, הסברים תאורטיים אפשריים להתנהלותו של חוקר משטרה במהלך החקירה הפלילית.

מקרי מבחן – הרשעות שווא על בסיס הודאות שווא

פרשת עמוס ברנס¹

ב-24 באוקטובר 1974 נמצאה גופתה של רחל היר, חיילת בת 19. עמוס ברנס נחקר לאחר שהודיע מיזמתו למשטרה על היכרותו עם הנרצחת. במשך כמה חודשים לאחר הרצח לא יצרה עמו המשטרה קשר אלא חקרה חשודים אחרים, ללא תוצאות. לאחר כמה חודשים, לנוכח לחץ ציבורי גובר לפענוח הפרשה, הוקם צוות חקירה מיוחד, שלישי, בראשות סנ"ץ שאול מרכוס. ברנס זומן לחקירה חוזרת, ומאותו רגע נחקר בחשד לרציחתה של היר. בחקירתו נמנעה ממנו שינה, הוא הורעב והוכה, ולבסוף הודה ברצח, ואף שחזר אותו.

1 תיאור העובדות בפרשה זו התבסס על הערעור הפלילי שהגיש ברנס (ע"פ 127/76) ועל ספרו של עזרא גולדברג (1983).

כבר בשלב הבקשה להארכת המעצר שיקרו השוטרים בפני בית המשפט באשר לסיבה שבגינה ביקשו להאריך את מעצרו. חוקר משטרה העיד עדות שקר בשבועה כי ברנס היה חשוד בעבר בכיצוע מעשים מגונים בשתי בחורות ובנער. ואכן מעצרו הוארך. לאחר שהודה ברנס ברצח ושחזר אותו, החליט בית המשפט המחוזי להרשיעו ברצח. השופטים קבעו כי ברנס משקר במצח נחושה בנוגע לאלימות שהופעלה נגדו כביכול, מצד החוקרים. בפסק דין של בית המשפט המחוזי בחיפה, שניתן ב־1976, הורשע עמוס ברנס ברצח רחל הלר ונידון למאסר עולם. הוא טען במשפטו כי הודה משום שחוקרי המשטרה הפעילו עליו לחץ באמצעות איומים ואלימות, וכי חשב שבבית המשפט יוכל להוכיח את חפותו. בקשתו לפסול את הודאתו נדחתה.

בשנת 1980 הגיע קצין בכיר במשטרה (ניצב משנה בדימוס) למסקנה שלא ברנס רצח את רחל הלר אלא אנס סדרתי שפעל באזור, וזאת על פי דפוס הפעולה הדומה למקרים אחרים. הוא פנה לשופט שהרשיע בזמנו את ברנס ברצח. השופט, שהסיק מכך שטעה בפסק הדין, פנה לברנס והציע לו לבקש חנינה. ברנס סירב וטען שבקשת חנינה תהיה הודאה באשמה על רצח שלא ביצע. בשנת 1983 שוחרר ברנס לאחר ניכוי שליש ממאסרו. הוא לא הסתפק בשחרור ודרש לערוך לו משפט חוזר.

בדצמבר 2002 החליט בית המשפט לזכות את ברנס בזיכוי אולם, כלומר ללא שמיעת הראיות, מבלי לקבוע אם הנאשם ביצע את המעשים המיוחסים לו או לא, לאחר שהתביעה הביעה רצונה שלא לנהל משפט וחזרה בה מכתב האישום. ברנס תבע מהמדינה פיצוי על שנות הסבל שעבר בכלא ועל העינויים הרבים שעבר ושהובילו להפלתו. בשנת 2010 פסק בית המשפט המחוזי בתל אביב כי המדינה תפצה את ברנס בסכום של חמישה מיליוני שקלים על הנזק שנגרם לו.

פרשת מע"צ²

בשנת 1978 הואשמו חברי "כנופיית מע"צ", שכללה שבעה צעירים אשר הואשמו בשורה של עברות חמורות, ובהן שורה של הצתות ותכנון מעשי רצח של שופטים ושל שוטרים. פרשת מעצרום וההליכים המשפטיים נגדם סוקרו בהרחבה בכל כלי התקשורת, שכן על פי חוקרי המשטרה, היה מדובר בקבוצת אנרכיסטים מאורגנת היטב ששמה לה למטרה לזרוע הרס בציבור, ואף הושמעו רמזים על הקשרים פוליטיים.

כבר במהלך המשפט טענו הנאשמים כי עונו, וכי הודאותיהם הוצאו מהם בכוח ובעינויים. מולם ניצבה צמרת משטרת ישראל והפרקליטות אשר הכחישו מכול וכול את העינויים. הרכב השופטים דחה את טענות הנאשמים בנוגע לאופי חקירתם. דובר, בין היתר, על שימוש במכות חשמל, הטלת שתן וצואה על חלק מהנאשמים, מכות קשות,

2 תיאור העובדות בפרשה זו התבסס על הבקשה למשפט חוזר שהגישו הנאשמים בפרשה (מ"ח 1966/98) ועל סרט תעודה העוסק בפרשת מע"צ משנת 2009 "הכנופיה שלא הייתה".

החדרת חפצים לפי הטבעת, וכיו"ב. חזית אחידה של קציני משטרה וחוקרי משטרה התייצבה בפני ההרכב המשפטי אשר דחה ללא יוצא מן הכלל את טענות הנאשמים, ואף כינה אותן "מצוצות מן האצבע". השופטים קבעו שטענות הנאשמים בקשר לעינויים הן "חלק ממזימה משותפת להתל בבית המשפט ולבלבלו".

לאחר משפט ארוך ומתוקשר הורשעו כל חברי הכנופיה על סמך הודאתם בבית המשפט, ונידונו לעונשי מאסר שנעו בין שלוש לעשר שנים.

ארבע-עשרה שנים לאחר חקירתם, ולאחר שסיימו לרצות את עונשי המאסר שהוטלו עליהם, הודה קצין משטרה שהיה מעורב בחקירה כי העדויות נגבו מהנאשמים באלימות קשה ובהשפלות, וכי עדויותיהם זויפו. הקצין תיאר לפרטים את מהלך החקירה של הצעירים בסרט תעודה ("הכנופיה שלא הייתה") שהוקרן בטלוויזיה בשנת 2009, ובעקבות עדות זו דרשו הנאשמים, שכבר מתחילת משפטם טענו כי הם חפים מפשע, משפט חוזר. בשנת 1998 ביטל בית המשפט המחוזי בתל אביב את הרשעתם, והם זוכו מכל חשד על סמך הראיות החדשות. לאחר זיכויים נפסקו פיצויים לטובתם בסך של כשלושה מיליון שקלים. אחרי קבלת הפיצוי תבעו הארבעה את המדינה בהליך אזרחי. המדינה טענה כי הארבעה כבר ניצלו את זכאותם לפיצוי, אך בית המשפט לא קיבל את טענתה, ובשנת 2005 פסק להם בית המשפט פיצויים נוספים בסך של כ-12 מיליון שקלים.

פרשת עיזאת נאפסו³

נאפסו שירת כקצין מודיעין, ובשנת 1979 פרש מצה"ל. בתחילת שנת 1980 הוזעק נאפסו "לסייע" בגבול הצפון. כשהגיע נעצר על ידי שירות הביטחון הכללי, והתברר לו כי הוא חשוד בפעולות ריגול וסיוע לאויב. מעצרו נעשה ללא יידוע משפחתו או חבריו. הוא נחקר ללא הפסקה במשך 14 ימים, ובסופם מסר נאפסו הודאה בעברות של ריגול וסיוע לאויב. בהמשך חזר בו מהודאתו וטען שנגבתה ממנו בעינויים שכללו מכות, מריטת שערות, בעיטות, הפשטה מבגדים, מקלחות קרות, מניעת שינה, העמדה במשך כמה לילות בחוף מול קיר, ועוד. החקירה לוותה באיומים בלתי פוסקים באלימות ובהשפלת הנאשם ובני משפחתו, ובכלל זה איום שיביאו את אמו ואת אשתו ויפשיטו אותן לנגד עיניו.

נאפסו נשאר במעצר במשך שנה עד להעמדתו לדין. בשנת 1981 הועמד לדין בבית דין צבאי בעברות של בגידה, של ריגול חמור ושל סיוע לאויב. התביעה ביססה את טענותיה על ההודאות באשמה של נאפסו, והוא נמצא אשם ונשלח ל-18 שנות מאסר בכלא.

3 תיאור העובדות בפרשה זו התבסס על הערעור הפלילי שהגיש נאפסו (ע"פ 124/87), על ספרו של אילן רחום (1990) ועל ספרו של אמנון סטרשנוב (2004).

באפריל 1987 הגיש נאפסו ערעור לבית המשפט העליון. בערעורו טען כי הודאתו נגבתה באמצעים פסולים, וכי איש השב"כ בדה ראיות במהלך המשפט. הדיון בערעורו של נאפסו בבית המשפט העליון החל במאי 1987. במהלך המשפט הודיעה התביעה כי עלו ממצאים התומכים במרבית גרסתו. הודעה זו הובילה לגיבושה של עסקת טיעון, ובעקבות זאת שוחרר נאפסו מיד.

פסק הדין של בית המשפט העליון העביר ביקורת חריפה על השב"כ ועל חוקריו, הטיל עליהם אחריות לעדות שקר והאשים אותם בנקיטת אמצעים לא סבירים בחקירתו של נאפסו. פסק הדין החמור הביא את היועץ המשפטי לממשלה דאז להכריז על חקירת אנשי השב"כ שהיו מעורבים בפרשה, והממשלה החליטה על הקמת ועדת לנדוי כדי לחקור את שיטות החקירה של השירות. ממצאי ועדת לנדוי חשפו את השימוש בעינויים שנעשה בחקירות ואת עדויות השקר של החוקרים בבתי המשפט.

בשנת 1989 הגיש נאפסו תביעת פיצויים נגד המדינה, שהסתיימה בהסכם פשרה בין שני הצדדים. על פי ההסכם, התחייב נאפסו לא לחשוף את פרטי הפרשה, ובתמורה קיבל לידיו פיצוי כספי המוערך בכמיליון שקלים.

אמנון סטרשנוב (2004), אשר כיהן באותה תקופה כפרקליט הצבאי הראשי, כותב בספרו "צדק תחת אש":

"...ממצאי הבירור שערכתי עם השב"כ גרמו לי זעזוע עמוק, והתפכחות מאשלויות לגבי מערכות החקירה והמשפט בכללותן. אם ניתן לגרום לאדם להודות באשמות שלא ביצע, ובהינף יד 'להחזירו' מהודאתו – אזי מי השופט ומי הפוסק? מה בצע ומה טעם בעריכת משפטים מהוגנים על פי כללי פרוצדורה ודיני ראיות, באולמו הממוזג והסטרילי של השופט המלומד, אם דינו של הנחקר נחרץ זה מכבר בחדרי החקירות של השב"כ או המשטרה? במי ניתן עוד לתת אמון בעולמנו ההפכפך אם דווקא אלה הממונים על אכיפת החוק והשלטת חוטאים כמו ידם (כלפי הנחקר) ובמוצא פיהם (כלפי השופט), ועוד מוסיפים חטא על פשע, שקר על מכה? הבירור שקיימתי עם אנשי השב"כ, וממצאי הבדיקה הפנימית שערך השב"כ הותירו בנו, אנשי הפרקליטות הצבאית, משקעים מרים ותחושות נוגות ביותר. ממצאי הבירור העלו בעליל כי נאפסו הופלל על ידי השב"כ עוד בטרם הורשע על ידי בתי הדין הצבאיים, וכי קיים יסוד לספק רציני ביותר לגבי אשמתו...".

פרשת טארק נוג'ידאת⁴

ביום 21 ביולי 2003 נרצח החייל אולג שייחט בצומת בית רימון. שבוע לאחר הדיווח על היעדרו נמצאה גופתו טמונה במטע זיתים סמוך לכפר כנא. בעקבות מידע שקיבל השב"כ נעצר באוגוסט 2003 צעיר מכפר כנא בשם טארק נוג'ידאת. לאחר חקירה הודה בחטיפתו וברציחתו של החייל, והפליל אתו שני צעירים נוספים, יוסף סביח ושריף עיד. נוג'ידאת גם שחזר את האירוע, אך בהמשך חזר בו וטען כי הופעלו עליו לחצים ואיומים ששברו אותו והביאו להודאתו. טענתו לא התקבלה, ובספטמבר הוגש נגד שלושת הצעירים כתב אישום על רצח אולג שייחט.

באפריל 2004, בוצע פיגוע ירי בצומת בית רימון. שני צעירים, ערבים ישראלים אשר היו חברים בתא טרור "חופשי הגליל", פתחו באש לעבר מכונית משטרה של משמר הגבול. בתקרית נהרג אחד הצעירים (מוחמד חטיב), והשני (עלא מוסא) נעצר. לאחר מכן התברר בחקירה כי הנשק אשר שימש את השניים בפיגוע הירי היה הנשק שנגנב משייחט. תגלית זו הייתה פריצת דרך בחקירת הרצח. מעצרו של מוסא הוביל למעצר של חברים נוספים בתא טרור זה. חברי החוליה שנעצרו הודו בסופו של דבר במהלך חקירתם במעורבותם ברצח של שייחט.

בעקבות פענוח הפרשה שוחררו נוג'ידאת וחבריו. כתיב האישום נגדם בוטלו, והמדינה פיצתה אותם כספית.

חוקר המשטרה כ"שומר הסף" בהליך הפלילי

מטרתו המוצהרת של ההליך הפלילי היא להגיע לחקר האמת (קרמניצר, 1988). גזל (2002) מניח שהכוונה היא לחשיפה של העובדות הנוגעות לאירוע מסוים אשר במסגרתו יש חשד לביצוע עברה מסוימת. אולם הוא טוען שהגדרה זו אינה מדויקת מכיוון שההליך הפלילי, כפי שהוא מתרחש בפועל, אינו מתמקד באירוע, אלא בכירור אחריות הנאשם. מכאן שההליך הפלילי מתמקד באדם ולא בעברה.

ההליך הפלילי אינו פועל בחלל ריק, ולא כל אמצעי להשגת מטרה זו הוא בהכרח כשר. ההליך הפלילי כפוף למגבלות שונות שיכולות להיות בין היתר ערכים מוסריים שהפגיעה בהם אסורה, כמו למשל שמירה על כבוד האדם, איסור על עינויים ושמירה על זכויות הנאשם, אשר רובם אף עוגנו בחקיקה (ראו חוק־יסוד: כבוד האדם וחירותו, 1992). עם זאת אין להתעלם מכך שמערכת אכיפת החוק היא חלק ממנגנון הפיקוח של המדינה, ובתור שכזאת היא קיבלה ממנו סמכות ולגיטימציה לשימוש בכוח כלפי

4 תיאור העובדות בפרשה זו התבסס על הערעורים הפליליים (בש"פ 696/04 סביח נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(3) 636 (2004)) ועל מאמרה של דליה דורנר (2005).

אזרחים הקשורים לדעתה להפרת הסדר החברתי (אמיר, 1998). הבעיות המהותיות העולות מההיתר לשימוש בכוח הן מתי וכמה להשתמש בו ונגד מי. לרנאו (2007) מבחינה בין תאוריה למעשה בתחום סמכויות החקירה וזכויות חשודים ומצביעה על מגמה שלפיה קיים פער בין הוראות החוק שנועדו להבטיח את זכויותיהם של חשודים (חוק סדר הדין הפלילי [סמכויות אכיפה – מעצרים], התשנ"ו–1996) לבין הפרקטיקה בשדה. הוראות החוק מיושמות, לדעתה, חלקית בלבד, ולכן היא מכנה אותן "יישום מבחין".

מסגרת תאורטית מתאימה להבנת המתח בשלב החקירה המשטרתית מספק פאקר (Packer, 1968) בתוך לרנאו, (2007), המציג שני מודלים תאורטיים בבסיסו של ההליך הפלילי המשקפים אינטרסים שונים הנאבקים ביניהם. הקונפליקט הערכי בין שני המודלים הללו משמר מצב של מתח מתמיד. האחד הוא "מודל הפיקוח על הפשיעה" (CrimeControl Model), המדגיש את הצורך להביא להרשעת מרב העבריינים, ולחסוך במשאבים באמצעות קיצור תהליכים עד כמה שניתן. מודל הפיקוח על הפשיעה מושגת על תפישה של מיגור הפשיעה, והוא מעצב את מערכת אכיפת החוק מתוך השאיפה לקיים פיקוח יעיל על הפשיעה, לצמצם את רמת העבריינות ולשמור על הסדר הציבורי. הפיקוח נמדד במספר העבריינים המובאים לדין, ובמספר המורשעים הבאים על עונשם. המגמה העיקרית במודל זה היא להרחיב ככל האפשר את הסמכויות המופקדות בידי יחידות החקירה, כדי להשיג סיום מהיר, חסכוני ויעיל של ההליך הפלילי. המודל השני הוא (Due Process Model), שמתמקד בזכויות הפרט, ומדגיש את זכויותיו של הנאשם ואת ההגבלות שיש להטיל על הכוח השלטוני. הערך המוסרי בבסיסו של מודל זה הוא חשש מפני שימוש מוגזם או שימוש לרעה בכוחות שהחברה מפקידה בידי מערכת אכיפת החוק, והשאיפה היא להרחיב את ההגנה על הפרט באמצעות יצירת הליכים פורמאליים והטלת מגבלות על סמכויותיה של מערכת אכיפת החוק.

אין ויכוח בין שני המודלים הנורמטיביים בדבר מטרת ההליך הפלילי – שהיא בירור האשמה – אלא בדבר האמצעים להשגת מטרה זו. הקונפליקט הערכי ביניהם מתבטא במיוחד בשלב החקירה הפלילית והמעצר, כאשר אשמתו או חפותו של אדם טרם התבררו. זהו השלב הראשון שבו קיימים חשדות בלבד, וחוקרי המשטרה אמורים לאסוף ראיות התומכות בחשדות הללו או מפריכות אותם. בשלבים המוקדמים האלו הסיכוי לטעות הוא גדול (לרנאו, 2007). לטעויות אלה עלולות להיות השלכות הרסניות על חייו של האדם החשוד בביצוע העברה ועל המשך ההליך הפלילי נגדו (Conti, 1999; Kassir, et al., 2010).

שני מודלים אלו, והאינטרסים שבבסיסם – מיגור הפשיעה וזכויות הפרט – אינם חייבים לבוא זה על חשבון זה. השאיפה של מערכת אכיפת החוק במדינה דמוקרטית היא להגיע לאיזון בין ההגנה על זכויות החשודים לבין ההגנה על זכויות נפגעי העברה. עם זאת על רקע האינטרס המובהק של המערכת השלטונית לעריכת חקירה פלילית קצרה ויעילה, אשר משיגה כבר בשלב ראשון הודאה מנאשם, ובכך מקצרת את ההליך הפלילי

וחוסכת במשאבים, הופכת משימה זאת של איזון בין ההגנות לקשה להשגה (סנג'רו, 2005, 2014; סנג'רו וקרמניצר, 1999).

תיאורי המקרה הנדונים במאמר הנוכחי יכולים לרמוז על הדומיננטיות של מודל הפיקוח על הפשיעה המאופייין בהליך קצר וממוקד-מטרה, אשר משרת את האינטרסים של המערכת אך עלול לפגוע בחפים מפשע. בפרשות שבחרנו להציג כאן ניכרת פגיעה בוטה בזכויות החשודים, ובהמשך אף נמצא כי ההודאה נגבתה מהם באמצעים פסולים, וחוקרי המשטרה והשב"כ העידו בבית המשפט עדות שקר.

ראוי לציין כבר בשלב זה כי מערכת הביטחון של מדינת ישראל כוללת בתוכה כמה שירותי ביטחון מלבד צבא הגנה לישראל, לרבות המשטרה ומשמר הגבול (שהיא היחידה הקרבית של המשטרה) ושירות הביטחון הכללי. אמנם קיימת הפרדה בין שירותי הביטחון הישראליים, אך ההנחה הבסיסית היא שכולם עובדים למען ביטחון המדינה והציבור בשיתוף פעולה ביניהם (פישמן, 2005).

שיפוט מוסרי ומודולריות שיפוטית בקרב חוקרי משטרה

שיפוט מוסרי מתואר בספרות כבסיס המניע את מצפון האדם, ותאוריות רבות עסוק בניסיון להסבירו ולאפיינו (אדד ולסלוי, 2002; Piaget, ; Kohlberg, 1981; Freud, 1955; Anderson, 1991, 1996) בחן את השיפוט המוסרי על בסיס המדידה הפונקציונאלית במסגרת התאוריה הפונקציונאלית של קוגניציה, וולף (Wolf, 2001, 2002) בחן את השיפוט המוסרי על פי התפישה המודולארית.

בהנחה של מודולאריות שיפוטית מגולמת הנחה של תלות במטלת השיפוט, בנסיבות החברתיות, בתפקיד ובפרספקטיבת הזמן שבה מתבצע השיפוט (לדוגמה, אידיסיס, 1997; אידיסיס וולף, 2004; וולף, 1989; כהן-רוז, וולף ושרון, 2002; Wolf, 2002; Wolf, Ron, & Walters, 1996).

תאוריית התפקיד (role) (Serbin & Allen, 1968) מניחה שמוסריות של אדם משתנה עם השתנותם של תפקידים ונסיבות חברתיות. התאוריה מחלקת את התפקוד החברתי של הפרט ל"מערכי תפקיד" (role sets), שהפרט ממלא אותם בהקשר נתון. כל אחד מהם כולל לפחות שני תפקידים משלימים: מורה-תלמיד, מעביד-עובד, עבריין-קרובן, חוקר-נחקר, ועוד. ציפיות התפקיד מוכרות היטב לכל בעל תפקיד משלים, ולפיכך הוא אמור לשפוט את זולתו על פי טיב עמידתו של הלה בציפיות. כאשר אדם ממלא תפקיד מסוים הוא מפעיל סכמה שיפוטית אחת, וכאשר הוא עובר לתפקיד המשלים, הוא מפעיל סכמה הופכית שמתאימה לאינטרסים של התפקיד המשלים.

כדי לבחון תהליכים קוגניטיביים שיפוטיים הציע וולף (Wolf, 2001, 2002) לשלב בין תאוריית התפקיד לתאוריה הפונקציונאלית של קוגניציה (Anderson, 1996), המתאימה לאופן שבו פריטי המידע על אירוע נתון משתקללים במוחו של הפרט לסכמות בתהליך

של מיוזג מידע. אנדרסון (Anderson, 1991) מכנה זאת "פסיכודינמיקה יום-יומית של האשמה והימנעות מהאשמה", וטוען שמיוזג המידע על אודות אירועים שליליים טעוני-אשמה כולל שקלול יסודות של כוונה ושל נזק בהקנתו משקל סובייקטיבי לכל אחד מהם. על פי תפישה זו, אדם שופט אירועים לפי תפקידו החברתי, ובהקשר של אותו תפקיד משתנה המשקל היחסי שהוא מקנה לכל אחד ממרכיבי האירוע (כפי שהוא תופס אותו). לדוגמה, ברקו (2001) מצאה שמשלחי מחבלים מתאבדים מפעילים מערכות שונות של שיפוט מוסרי בנסיבות ובהקשרים שונים של חייהם: פעם בתפקיד של משלח מחבל מתאבד, ומערכת של שיפוט מוסרי אחרת בתפקיד של אב, של בעל או של אזרח. מחקר זה ורבים אחרים מעידים ששיפוט מוסרי הוא מודולארי, והוא תלוי-הקשר, נסיבות חברתיות, תפקיד ומטלה (בוני וולף, 2002; ברקו, וולף ואוד, 2003; הופמן, וולף ואוד, 2002; וולף וולף, 2002; יהושע, 2006).

על בסיס מחקרים אלו מציע המאמר הנוכחי בדיקה של שיפוט מוסרי מודולרי גם בקרב אוכלוסיית החוקרים במשטרה. תפישת תפקיד השוטר ומידת הלגיטימציה שמייחסים אנשי משטרה לשימוש בכוח בתפקידי שיטור קשורה, בין השאר, לסוגיית הזהות המקצועית של לובשי המדים (Reiner, 2000). הספרות המקצועית מבחינה בין שתי תפישות עיקריות של תפקיד השיטור: תפישת תפקיד מסורתית צרה של לחימה בפשיעה, ותפישת תפקיד חלופית רחבה יותר של שיטור קהילתי או של שיטור ממוקד קהילה. תפישת תפקידם של השוטרים ומאפייני תגובתם תלויה גם במבנה האוכלוסייה, ברמת הפשיעה ובסוגיה, במתחים הבין-קבוצתיים בחברה, בשינויים בחוק, בפסיקה, ובלגיטימציה שיש למשטרה בחברה (Jonathan, 2010; Bayley & Weisburd, 2009; Braga & Weisburd, 2006; Weisburd, Jonathan, & Perry, 2009). תפישת תפקיד הממוקדת בפשיעה מתמקדת במניעת אירועים חריגים באמצעות פעולות נגד עבריינים, פעילות יזומה נגדם והעדפת פעילות זו על פני פעילות משטרתית אחרת, הנחשבת יוקרתית פחות, כגון יישובי סכסוכי שכנים, עברות איכות חיים, ועוד (Langworthy & Travis, 2002).

כאשר תפישת התפקיד היא של לחימה בפשיעה ובעבריינים, המלווה בתחושת סיכון תמידית, עלולים החוקים והכללים המנהליים להיתפש בעיני השוטרים כהכבדה לא רצויה המפריעה לייעילות המאבק בפשיעה, אשר נתפשת כערך ראשון במעלה (Sheptycki, 2002). זהות מקצועית המבוססת על לחימה בפשיעה תורמת אמצעים ודרכים חדשות, לעתים אלימות, להשגתן של המטרות והמשימות החוקיות של הארגון. בתפישת זהות כזאת מתקבלים הקשיחות וביטויי האלימות כדפוסי פעולה חשובים (אמיר, 1998; Goldsmith, 2006).

השילוב שמציג וולף (Wolf, 2001, 2002) בין התאוריה הפונקציונאלית של קוגניציה לתאוריית התפקיד מספק מסגרת תאורטית מתאימה להשערה כי השיפוט המוסרי של חוקרי המשטרה משתנה בבואם לחקור אירועים פליליים, והם מפעילים שיפוט מוסרי אחר מזה המאפיין אותם בהקשרים אחרים של חייהם. ייתכן שתפישת התפקיד של חוקר

משטרה כמי שאמור להיאבק בפשיעה ולשמור על הסדר הציבורי, גורמת לו, במסגרת עבודתו, להפעיל מערכת שיפוטית אשר מבחינה ערכית נחשבת לנמוכה ביותר. מתיאורי המקרה שהוצגו לעיל ומעיון מעמיק בכתבי התביעה ובפסקי הדין ניתן לראות שחוקרי משטרה עלולים לעתים להשתמש במהלך החקירה באמצעים ובשיקולים המנוגדים לערכי המוסר והאתיקה המקובלים. לדוגמה, על פי הנטען בכתב התביעה בפרשת מע"צ (מ"ח 1966/98), הושתתה הרשעת התובעים בעיקר על בסיס הודאתם בפני חוקרי המשטרה אשר הוצאה מהם בכוח, בנסיבות קשות ביותר, כמתואר בהרחבה בכתב התביעה.

כ-14 שנה לאחר גזר הדין, בעקבות חשיפה בתקשורת, זומן הקצין שחשף את הפרשה למסור עדות במחלקה לחקירות שוטרים. קצין זה, כך העידו הנחקרים, היה אחד החוקרים האכזריים בפרשה. בעדותו בבית המשפט תיאר אחד הנאשמים לשעבר את הקצין כ"מפלצת בחדר החקירות". להלן ציטוט מתוך ריאיון עם הקצין בסרט שבו הוא מודה שהעדויות והודאות השואו של הצעירים נגבו מהם בשימוש ב אלימות קשה, בהשפלות ובעינויים מצד החוקרים:

"...ההתפכחות שלי, ההתעוררות שלי, נמשכה הרבה שנים אבל לבסוף היא הגיעה. אין שום זכות קיום לארגון, אפילו לא למדינה, הנשען על אי אמירת אמת ושקרים. החיים שלי בצל השקר היו קשים והקרינו על כל דבר. איני רוצה לרחוק בניקיון כפי, האחזיות שלי קיימת כל הזמן. אחרי מה שעברו אותם הצעירים, שהזמן קפא עבורם, המדינה צריכה לשאת אותם על כפיים כדי להפגין קבל עם ועדה שבחרה לשנות כיוון באופן אמיתי... לדעתי שום עדות שנגבתה בימים ההם מאותה חבורה לא הייתה עומדת היום במבחן משפטי. קשה לי להאמין שמקרה כזה יכול לחזור על עצמו אי פעם ביחידת חקירות כלשהי..."

גם בתיאורי המקרה הנוספים הנדונים במאמר זה נמצא שההודאה נגבתה מהנחקרים באמצעים פסולים. בפרשת עיזאת נאפסו (ע"פ 124/87) העביר פסק הדין של בית המשפט העליון ביקורת חריפה על השב"כ ועל חוקריו, הטיל עליהם אחריות לעדויות שקר, והאשים אותם בנקיטת אמצעים לא סבירים בחקירתו. בפרשת עמוס ברנס (ע"פ 127/76) הצביעה השופטת דורנר על הפגמים החמורים שנפלו בהליך הרשעתו, וקבעה כי הוא זכאי למשפט חוזר. השופט גולדברג (1983) כתב בספרו העוסק בפרשת ברנס: "החומר הכלול בספר זה מהווה כתב אישום, כתב אישום נגד משטרת ישראל היקרה לי, שאפשרה לצוות חוקרים שאפתני להביא להרשעתו של אדם חף מפשע באשמת רצח". בעקבות שחרורו של טארק נוג'ידאת ב-9 במאי 2004, כתב סנגורו עו"ד אביגדור פלדמן את הדברים האלה:

"...קו דק הפריד בין שלושת הנאשמים ברצח החייל אולג שייחט ובין ממלכת הצללים של המשפט, מקום משכנם של הנפשות המעונות, של אלו המורשעים על בסיס הודאותיהם בלבד, אלו הטוענים עד כלות נשמתם כי הם חפים מפשע, אלו שאין להם שומע ומושיע. אין פרקליט שלא מכיר את רוחות הרפאים הללו. בני משפחותיהן פוקדים לעתים תכופות את משרדי עורכי הדין. שקית הניילון לרגליהם מלאה גללי נייר, כתב אישום מרופט, הרשעה, הערעור נדחה, בקשה לדיון נוסף נדחתה, עשרות אלפי מילים מתפתלות על הדפים המתפוררים, כמו תולעים שמנמנות, מילים כמו שקר מחוצף, ללא ספק, אליבי שהופרך, סתירות לא מהותיות..."

השערה נוספת היא ששיפוט מוסרי מודולארי ודיפרנציאלי מתאפשר לא רק מהיבט קוגניטיבי של מיזוג מידע אלא גם הודות לקיומם של מנגנונים פסיכולוגיים אחרים אשר בסיועם משתנה התנהגותו של הפרט בהקשר נתון.

הצדקות ותפישה עצמית של חוקרי משטרה

חברות וקבוצות מפתחות לעצמן מערכות של אמונות חברתיות המשרתות את צורכיהן ואת מטרותיהן (Jost, Banaji, & Nosek, 2004). מחקרים בתחום הפסיכולוגיה החברתית הראו כי חברות מייצרות מערכות של אמונות משותפות ומעבירות אותן לפרטים שבתוכן (Faster & Gaskell, 1990; Moscovici, 1988). אנשים המצויים בקונטקסט פיזי ופסיכולוגי משותף, אשר חווים את אותן חוויות וקולטים מידע דומה, חולקים ברוב המקרים גם מגוון של אמונות, רגשות ותהליכים פסיכולוגיים נוספים (Geerts, 1973; Moscovici, 1984). על בסיס מחקרים אלו ניתן להניח שגם בארגונים מקצועיים, כדוגמת המשטרה, נוצרים מאפיינים קולקטיביים של קבוצה.

ואכן, מעיון בספרות המחקרית עולה כי בכל המשטרות במדינות המערביות מתפתחת מעין תת-תרבות של שוטרים אשר מתארגנת סביב מערכת אמונות שבבסיסה עומדת השליחות של מיגור הפשע, והיא מגדירה לעצמה את נורמות ההתנהגות והטכניקות המקובלות עליה במפגש עם האזרח (אמיר, 1998).

יש הסכמה רחבה בקרב החוקרים בתחום מדעי המשטרה כי לתרבות הארגונית במשטרה יש השפעה רחבה על עיצוב עבודת השיטור (Crank, 1998; Skolnick, Freeley, & McCoy, 2005). התרבות הארגונית במשטרה היא שילוב של נורמות משותפות, של ערכים, של מטרות, ושל דפוסי קריירה וסגנון חיים השונים מאלה שבקרב כלל האוכלוסייה (Dempsey & Frost, 2005). סקולניק, פרילי ומקוי (Skolnick, Freeley, & McCoy, 2005) טוענים כי מאפייני עבודת המשטרה מעצבים תכונות מיוחדות לאישיות

השוטר כדוגמת סמכותיות, חשדנות, שמרנות, עוינות, סגירות וציניות. סקולניק ופיפ (Skolnik & Fyfe, 1993) טוענים כי השוטרים רואים עצמם משתייכים לשבט מיוחד אשר יש לו מערכת נפרדת ומיוחדת של חוקים, של מנהגים ושל עמדות הגורמים לפיטה אופיינית של אירועים שונים המתרחשים סביבם. מחקרים אחרים מוסיפים שתחושת הייעוד בעבודת המשטרה, ההעדפה לפעולה, היחס הפסימי והחשדני כלפי הסביבה, והקוד המדגיש נאמנות לעמיתים ודבקות בשתיקה (Reiner, 1992, 2000) מעצבים את "האישיות העובדת" של השוטר (Skolnik, 1996).

גולדסמית' (Goldsmith, 2006) טוען כי החיכוך הבלתי אמצעי עם הרוע האנושי מביא את אנשי המשטרה לעמדה כללית של חשדנות ושל חוסר אמון. חיכוך זה מביא ליצירת סולידריות ארגונית תומכת כנגד עולם חיצוני מאיים. התרבות הארגונית המתפתחת במשטרה מביאה לצד הסולידריות החברתית הגבוהה, החשדנות, הציניות וחוסר האמון בעולם החיצוני, גם לתופעת "שתיקת החומה הכחולה", המהווה מחסום הגנתי מפני כל מי שאינו שוטר (Dempsey & Frost, 2005). האוטונומיה המקצועית, קוד הסודיות ושיקול הדעת הרחב הניתן לשוטר, כולל הסמכות לשימוש בכוח, מצמצמים מאוד, לטענתו של מנינג (Manning, 1997), את יכולתם של מנגנוני הפיקוח החיצוניים והפנימיים לפקח על עבודת השוטר.

בחינת הכוחות השונים המעצבים את תרבותה המקצועית של המשטרה בישראל ואת העמדות האישיות והמקצועיות של השוטרים הפועלים במסגרת תרבות זאת, מראה כי האתוס הלוחמני והמעורבות הגדלה והולכת של יחידות משטרתיות בלחימה בפיגועי טרור מעצבים במידה רבה את תפישות השוטרים (Weisburd, et al., 2009). עמדות השוטרים העוסקים בלחימה מתמדת באיומים ביטחוניים, לצד הלחימה בפשיעה, מעקרות במידה רבה את הנחותיו הבסיסיות של מודל השיטור הקהילתי ושל הגישה השירותית האמורים לעזור לאזרח, ולהפוך אותו מחשוד פוטנציאלי לשותף בפתרון הבעיות. כמו כן הן מגבילות את כוחם של מנגנוני הפיקוח החיצוניים והפנימיים לפקח ביעילות על שימוש בכוח לא סביר במסגרת פעילויות של שיטור אזרחי. תפישות אלו עלולות לגרום להפרות חמורות של זכויות האזרח בכלל, ושל הנחקרים במשטרה בפרט (שהם ויהושע-שטרן, 2013).

כמו כן לחץ המופעל על המשטרה לפתרון מקרי פשע, כגון לחץ הממונים ולחץ ציבורי לתוצאות אפקטיביות של פענוח פשעים (לתיאור מערך הלחצים הפועלים על חוקר משטרה, ראו: כרמון, 2008), מעודד שימוש בטכניקות מיוחדות, לא פורמליות, על מנת להשיג תוצאות מהירות, עד כדי עקיפת החוק תוך יצירת הצדקות לכדאיות ההתנהגות (Chatterton, 1983; Hunt, 1983; Reiner, 1992). חוקרים עלולים להצדיק מצבים של הכחשת עובדות וראיות עד כדי שבועת שקר בבית משפט, ומצדיקים זאת ביעילות, בלחץ לתוצאות מהירות ועוד (Chatterton, 1995; Leo, 2005). בדרךם לפענוח במהירות מקרי פשע מתעצב שכנוע-יתר של חוקרי המשטרה באשמת החשוד. החוקרים נשבים בקונספציה מוטעית של אשמת החשוד, ומתמקדים

בניסיונות לגבות ממנו הודאה, במקום לחקור כראוי ולאסוף ראיות חיצוניות (אלעד, 2005; סנג'רו, 2014; Gudjonsson, 2003; Bull & Soukara, 2009). ככל שהחוקרים בטוחים יותר באשמתו של החשוד, כך גוברת נטייתם להפעיל עליו לחצים. עוד נמצא, כי מרגע שהחלו החוקרים להפעיל לחצים על הנחקר מתגברת מגמה זו, ונוצרת הסלמה בנוגע לנחקר (סנג'רו, 2010, 2014; Kassin & Gudjonsson, 2004).

אלעד (2005) טוען שחוקרי משטרה שרוצים להגיע לתוצאות שיתמכו בחשד שלהם עלולים ללחוץ על הנחקר ולהפחידו עד שיודה, לדחוק בעדים שיאמרו מה שהחוקר רוצה שיאמרו, ולהתעלם מראיות, ממסמכים או מעדים התומכים בגרסת הנחקר. שיטת עבודה זו מבטאת הטיה קוגניטיבית הקרויה "ראיית מנהרה" (tunnel vision), שפירושה נטייה לפרש ולחפש מידע בדרך שתאשר השערה מוקדמת תוך התעלמות מראיות שאינן תומכות בה. בחקירה משטרתית זוהי הטיה מסוכנת, שכן היא גורמת להתמדתן של אמונות ראשוניות, לייחוס יותר לראיות שתומכות בה, ולהתעלמות מראיות שסותרות אותה (זליג ונחשון, 2012). "ראיית מנהרה" היא למעשה נטייה פסיכולוגית קוגניטיבית טבעית המאפיינת כל הליך של הסקת מסקנות, ובבסיסה קיימת "הטיית האישור" (confirmation bias) הגורמת לפרט לפעול לאישוש השערתו הראשונית (זליג ונחשון, 2012; לרנאו, 2014; Kassin, Dror, & Kukucka, 2013). בהליך החקירתי הקונספציה של אשמת החשוד היא השערתו הראשונית של החוקר. מרגע הופעתה קיימת הסכנה שהחוקר יעשה ככל יכולתו על מנת לאושש אותה ויתעלם מכל ראיה הסותרת אותה. יתרה מזאת, הקונספציה של אשמת חשוד מגבירה את הלחצים על הנחקר, והללו מנציחים את הקיבעון המחשבתי שנוצר אצל החוקר באשר לאשמתו של הנחקר ומסלימה את היחס כלפיו. זהו היוזן חוזר, וכך נשמרת העקיבות בין העמדות לבין התנהגותו של החוקר (Kassin & Gudjonsson, 2004).

שמירת העקיבות היא מניע מרכזי של הפרט. מחקרים רבים בתחום הפסיכולוגיה של ההתנהגות עוסקים בסוגיית העקיבות הקיימת בין רכיבים קוגניטיביים (עמדות, השקפות, תפישות ואמונות) לבין הרכיב ההתנהגותי (פעולות) (Alessandri, Darcheville, & Zentall, 2008; Festinger, 1954; Schachter, 1994). על פי תאוריית הדיסוננס הקוגניטיבי (Festinger, 1957; Festinger & Carlsmith, 1959), כאשר פעולותיו של אדם אינן עולות בקנה אחד עם עמדותיו המקוריות, נוצרת צרימה שמובילה אותו ליישר את עמדותיו על מנת שיתאימו לפעולותיו. תחושת הדיסוננס גורמת לפרט להצדיק התנהגויות ולמצוא סיבות המחזקות את הבחירה בהתנהגויות אלו, גם אם הצדקות אלה אינן משקפות את המציאות.

קאסין וגודג'ונסון (Kassin & Gudjonsson, 2004) טוענים שהחקירה המשטרתית היא תהליך המנסה לבסס השערה של אשמה – ולדעתם זהו תהליך פגום. ממחקרם עולה כי קיימים שני שלבים בחקירה המשטרתית המודרנית: השלב הראשון הוא ריאיון עם החשוד, היוצר שיפוט מקדים אצל החוקרים באשר לאשמתו. פעמים רבות קובע השיפוט הראשוני הזה אם החקירה תימשך. השלב השני הוא החקירה עצמה, שמרגע שהחלה היא

מתמקדת בהוכחת העמדה הראשונית באשר לאשמת החשוד. כל נתון חדש שאינו מתאים לאמונה המקורית משונה כך שיתאים לה, ולא – ייעלם מהחקירה. שורה של מחקרים פסיכולוגיים מראים שמרגע שפרט מחזיק באמונה ראשונית, הוא מחפש את מה שמצדיק אותה, ומפרש כל נתון חדש פירוש שמחזק את אמונתו, תוך התעלמות מנתונים שאינם מחזקים אותה. האמונה הראשונית, לפי מחקרים אלו, עמידה בפני שינוי (McNatt, 2000; Nickerson, 1998; Risinger, Saks, Thompson & Rosenthal, 2002). בניסוי שערכו קאסין ועמיתיו (Kassin, Goldstein, & Savitsky, 2003) חולקו סטודנטים לשתי קבוצות. קבוצה אחת הונחתה להאמין באשמתם של חשודים בגנבת סכום כסף (\$100), ואילו הקבוצה השנייה לא הונחתה לאמונה כלשהי לבד מן העובדה שנעלם סכום כסף. בשלב השני של המחקר שאלו הסטודנטים את החשודים (גם הם משתתפים במחקר) שאלות על האירוע. נמצא, שהקבוצה שהונחתה להאמין באשמה שאלה שאלות מונחות־אשמה (המבוססות על ההנחה שהחשוד אשם), לחצה לכיוון של הודאה, והתעלמה מכל נתון שלא תאם את אמונתה הראשונית. מסקנתם של החוקרים הייתה שציפיות לאשמה של חשוד מעלות את המוטיבציה של חוקרים ללחוץ על הנחקר עד שיודה באשמה, ויחזק את אמונתם בדבר אשמתו. דוגמה לכך נמצאה בפרשת מע"צ, כפי שניתן להתרשם מהציטוט הבא מדבריו של הקצין החוקר:

"...סגן ראש מדור התשאול ריכז את החקירה ותיאם בין הצוותים. הוא לא היה מעורב אישית במכות עצמן, אך אמר במפורש להכות ולכסח. הוא גם שכתב עדויות שעליהן היינו צריכים להחתיים את החשודים. גם אנחנו שכתבנו עדויות כאלה על פי המידע שמסר המודיע למודיעין... החשוד שהיה בחדר איתי ועם החוקר הנוסף קיבל מאתנו מכות בידיים חשופות ואגרופים ובעיטות בכל חלקי הגוף, וזאת כדי להכריח אותו לדבר ולחתום על העדות שכבר רשמנו קודם. בלהט המכות תפס החוקר השני מקל של מטאטא והכה בו ופגע בעינו. העין נשפכה מתוך הארובה שלה. הדבר הפחיד אותנו מאוד ולקחנו אותו לטיפול רפואי. נדברנו בינינו כי במקרה שנישאל נטען שהנחקר השתולל וקיבל מכה מפינת השולחן, וכך נפגע. מקרה זה רדף אותי כל השנים, ולעתים אף הייתי קם בביעותים, הייתי קם כאילו שהעין שלי בחוץ. אני יודע שביתר החדרים חשודים אחרים קיבלו מכות, כי שמעתי צעקות. קצין החקירות הראשי של המחוז היה יורד אלינו מפעם לפעם וביקש להיות יותר שקטים, כי צעקות החשודים הפריעו והוא חשש מתגובות השכנים של הבניין הסמוך... יצאנו בלילות עם חשודים כשהם מכוסים בשק או כובע גרב. הפלאנו בהם את מכותינו. איימנו להטביע אותם, קשרנו את אחד הנחקרים לעץ שלידו היה תל נמלים ומישהו מהחוקרים זרק עליו צואה וגם השתין עליו.

השמענו קולות של כלבים כדי להפחיד אותו. כשחזרנו למחוז שטפתי את החשוד בזרנוק מי ברז כיבוי כי הוא הסריח. הוא רעד בכל גופו...".

ניתן להוסיף גם את הטענה שהאמונות החברתיות של חוקרי המשטרה כוללות הצדקת התנהגות אלימה כלפי הנחקרים תוך כדי תהליך של דה־הומניזציה שלהם אשר מאפשר בין השאר שימור של הדימוי החיובי של החוקרים בעיני עצמם.

דה־הומניזציה ומנגנונים פסיכולוגיים בחקירה המשטרתית

מחקרים רבים מצביעים על כך שהתנהגות אלימה של שוטרים היא סימפטומטית בכך שהיא מבטאת את תנאי העבודה של השוטרים שהחשים חוסר אונים מול הפשיעה ורצון עז למגר אותה (לתיאור מפורט של תנאי עבודה סובייקטיביים ואובייקטיביים של שוטרים, ראו: אמיר, 1998; Carter, 1989). ואן מאנן (Van Maanen, 1974) טוען שגורמים הקשורים לתנאי עבודתו של השוטר, כגון הרגשת סיכון, בידוד ועוד, עלולים להקטין את השפעת העמדות האישיות שלו באשר למה שנראה לו רצוי ונכון במפגש עם האוכלוסייה, ולכן מסגרת ההשתייכות של השוטר היא שמתווה לו תפיסת עולם של התנהגויות "נכונות" ו"לא נכונות" ומגדירה בעבורו את האנשים שראויים לטיפול בכוח ובאלימות. לפי אמיר (1998), תרבות השוטרים משקפת מציאות של קונפליקטים חברתיים, תרבותיים ופוליטיים בחברה, כגון קונפליקטים אתניים, לאומיים ועוד, ועל בסיס קונפליקטים אלו מוגדרות קבוצות אוכלוסייה נתונות כ"בעייתיות".

קונפליקט מגדיל את הסבירות לדה־הומניזציה של הצד האחר והפיכתו לבלתי ראוי ליחס שבני אדם ראויים לו (Bar-Tal & Teichman, 2005). זהו תהליך של שיוך האדם לקטגוריה חברתית שלילית הנמצאת מחוץ לקבוצות אנושיות הנתפסות כפועלות במסגרת הנורמות והערכים המקובלים. תהליך זה גורם לשלילת צלם אנוש מהזולת שפירושה למעשה התרת דמו (Bar-Tal, 1989, 2000). אחד מהגורמים לתהליכים אלו הוא המרחק הפיזי או החברתי אשר מעצב את יכולתו של צד אחד לחשוב על הצד האחר כמונחים של דה־הומניזציה, "אנחנו" מול "הם", ולמעשה יוצר אי־נראות של האחר (Miron, Branscombe & Schmitt, 2006). תופעה פסיכולוגית זו חשובה להבנה, שכן יש בה כדי להסביר כיצד אנשים נוהגים באכזריות כלפי זולתם, ובהקשר של מאמר זה – כיצד חוקרי משטרה מתנהגים באכזריות במהלך החקירה לנחקרים הנתפסים כנחותים וכשונים מהם, ומכאן ראויים פחות ליחס של בני אדם.

לפי יולדוס (2000), על מנת שיהיה ניתן להסביר התנהגות לא נאותה יש להבין תחילה נגד מי היא מבוצעת. נמצא שהתנהגותם של חוקרי משטרה כלפי נחקרים ממעמדות שונים היא דיפרנציאלית. אמיר (1998) טוען שפעולה "שלא לפי הספר" מצד שוטרים אינה שוויונית, בין היתר על בסיס גורמי סטטוס כגון מוצא אתני או מעמדי. תהליך זה מאפשר הפחתה מערך האדם המשתייך לקבוצת אוכלוסייה מוחלשת, ומקל

התנהגות אלימה נגדו. חוקרי משטרה מתנהגים במהלך החקירה באופן שמפר זכויות אדם בסיסיות המעוגנות בחוק כלפי נחקרים הנתפשים כנחותים, ועל כן ראויים להתייחסות זו (Sanders, 1994 בתוך לרנאו, 2007). בהקשר זה מוסיפה לרנאו (2007) שהפרקטיקה של יישום חלקי של הוראות החוק מצד חוקרי המשטרה פוגעת בעיקר בחשודים ובעצורים מהשכבות החלשות בחברה, אשר חסרים משאבים אישיים וכלכליים, ומודעותם לזכויותיהם נמוכה. דוגמה לתפישה זו ניתן למצוא בציטוט נוסף מדבריו של הקצין החוקר בפרשת מע"צ:

"...אם לא הייתה התמיכה של קצינים בכירים ביחידה המרכזית לא הייתה עושה את מה שעשיתי... הדברים היו כל כך חמורים שבית המשפט לא היה מאמין (לחשודים), כי מי עמד מול מי? קצינים בכירים במשטרה מול אנשים מהמרקם האנושי הנמוך ביותר... אני רוצה לומר שבתקופה הזאת האווירה הייתה 'חמה', והייתה דרישה מגבוה להביא לידי פענוח הפרשה שכונתה מע"צ. לא בחלנו בשום אמצעי. הנאשמים נראו בעינינו כמפלצות שלא ראיות לשום התחשבות ולשום יחס אנושי..."

יתר-על-כן, חקירה משטרתית מהווה סיטואציה לא שוויונית בין חוקר לנחקר. לפי בר-זוהר (2008), יחסים לא שוויוניים מעלים את הסיכוי לקרבנות של הצד החלש. במקרים כאלו המקרבן אינו מסתפק בהנמכת הקרבן אלא גם בהאדרת עצמו. חוקר משטרה אשר מפחית מערכו של הנחקר כחלק מתהליך של דה-הומניזציה, המאפשר התנהגות אלימה כלפיו, גם רואה בתפקידו שליחות חשובה מטעם המדינה; וזאת, לפי בר-זוהר (2008), כדי להגן על הדימוי העצמי שלו. שימור של דימוי עצמי חיובי הוא אתגר פסיכולוגי חשוב, והוא כולל יישוב הפער שבין השאיפה לדימוי עצמי חיובי לבין המשמעות השלילית הנלווית להתנהגות אלימה (בר-טל, הלפרין, שרביט, רוזר ורביב, 2008). לפי תאוריית הזהות החברתית, הדימוי העצמי של פרטים נשען במידה רבה על הדימוי של החברה ושל הקבוצה שאליה הם משתייכים ושאתה הם מזדהים, ומכאן המוטיבציה לשימור דימוי חברתי חיובי (Taifel, 1981), המניעה תהליכים פסיכולוגיים רבים המוטים ליצירת דימוי חיובי של הפרט בעיני עצמו (Baumeister, 1991). הסתירה בין השאיפה לתפישה עצמית חיובית לבין התנהגות אלימה עלולה ליצור מצב של דיסוננס קוגניטיבי (Festinger, 1957; Festinger & Carlsmith, 1959). השפעות הדיסוננס הקוגניטיבי חזקות במיוחד כאשר הן קשורות לדימוי העצמי. המדובר בהשלכות הרגשיות של מצב שקיימת בו סתירה בין תפיסת הפרט את עצמו לבין התנהגותו בפועל. השלכות רגשיות של פערים הנוגעים לדימוי העצמי קשורות לפער שבין העצמי האידאלי, הכולל תפישות של האדם כפי שהיה רוצה להיות, לבין העצמי הממשי המבטא את תפישותיו את ההתנהגות בפועל. פער בין העצמי האידאלי לעצמי הממשי יוצר רגשות אשמה. נמצא שככל שהפער בין העצמי האידאלי לממשי גדול יותר, כן מועצמים אצל הפרט רגשי אשמה (Higgins, 1987).

כאשר התנהגותו של חוקר משטרה אינה עולה בקנה אחד עם תפישתו העצמית וגורמת לו להרגיש לא מוסרי, הדיסוננס שהוא חווה הוא חזק, והוא שואף להחלישו. וכך, מלבד ההצדקות הקוגניטיביות שעושה החוקר על מנת להפחית את הדיסוננס ולהצדיק התנהגות אלימה ולא מוסרית מצדו (כגון הצורך למגר את הפשיעה ולפענח פשעים או התייחסות לסיטואציה כמצב שנכפה עליו: "אין מה לעשות, זה התפקיד שלי", או: "אני עושה זאת בשליחות המדינה", וכיו"ב; בר־זוהר, 2008; Kassin & Gudjonsson, 2004), הוא מנסה להפחית את רגשי האשמה העולים מהתנהגותו בעזרת מנגנוני ההגנה של האני (ego).

ההסבר לתהליך פסיכולוגי זה מבוסס על התאוריה הפסיכואנליטית (פרויד, 1977; Freud, 1955), שהצביעה על קיומם של מנגנוני הגנה המסייעים לאדם להתמודד עם החרדה במצבים שבהם התנהגותו סותרת ערכים ונורמות מקובלים. מנגנוני ההגנה הם בלתי מודעים, וכשמם כן הם – הגנה על האני מפני החרדה המתעוררת. מנגנוני ההגנה דוחקים אל מחוץ למודעות סתירות בין ההתנהגות לבין ערכים ונורמות מוסריות, ובכך נמנעת חוויה של קונפליקט מוסרי וחרדה. על פי התאוריה הפסיכואנליטית (פרויד, 1977; Freud, 1955; Strachey, 1961), החרדה מתעוררת בשל החשש לניתוח ערכי המוסר ורגשי האשם על עצם קיומו של דחף להתנהגות הנחשבת ללא נאותה. על בסיס תאוריה זו ניתן לומר שדה־הומניזציה של הזולת, כמו גם שימור של דימוי עצמי חיובי תוך הפחתת רגשות אשמה על התנהגות לא מוסרית, יכולים להיות ביטויים של שימוש במנגנוני הגנה מסוג השלכה (בר־טל ועמיתיו, 2008; Bar-Tal & Teichman, 2005).

כאשר חוקר משטרה מתקשה להתמודד עם תכונות שליליות של עצמו, במיוחד עם נטיות תוקפניות, הוא עלול להשתמש, בלא להיות מודע, במנגנוני הגנה מסוג השלכה שישליך את הדחף התוקפני שלו על הנחקר. שימוש במנגנון זה מאפשר לחוקר לראות את הדחפים השליליים הללו משתקפים אצל הנחקר, ולכן הוא יכול להגיב אליו בתוקפנות. מנגנון ההשלכה עשוי להסביר כיצד מתאפשרים תהליכים של דה־הומניזציה כלפי אדם אחר: החוקר משליך על הנחקר דחפים לא רצויים של עצמו, ולכן הוא רואה בנחקר דמות שלילית ומפחית מערכו כבן אדם – דבר מקל עליו להתנהג כלפיו בתוקפנות. יתרה מזאת, רגשות אשם בעקבות התנהגות לא נאותה עלולים להגביר את התוקפנות ולהסלימה. כאמור לעיל, כשחוקרים נוהגים בפתיחת החקירה באלימות כלפי נחקרים, האלימות גוברת במהלך החקירה (אלעד, 2005; סנג'רו, 2010; Kassin & Gudjonsson, 2004).

השקפה זו עשויה להסביר חלק מהדינמיקה התוך־נפשית העלולה להתחולל בקרב העוסקים במקצוע השיטור בכלל ובחקירות בפרט. כוחות תוך־נפשיים אלו עלולים, כאמור, לאפשר קיומה של התנהגות אכזרית כלפי נחקרים, וללבות את תהליכי הדה־הומניזציה כלפיהם. להבנת התהליכים הפסיכולוגיים הללו קיימת חשיבות רבה, שכן באמצעותה יהיה ניתן לסייע לחוקר להתמודד ביעילות עם סוגיות אלו ולצמצם את היקף השלכותיהן הלא רצויות.

חשיבה קבוצתית ו"התקרנפות" (Rhinoceritis)

סוגיית השימוש באלימות בעבודת השיטור מקבלת פרספקטיבות נוספות כאשר לתפקידים המשטרתיים הצטרף בשלושת העשורים האחרונים גם התפקיד של מלחמה באיומי הטרור (Wiesburd, Jonathan, & Perry, 2009).

בר-טל ועמיתיו (2008) מנתחים תהליכים פסיכולוגיים של קבוצה המצויה בקונפליקט עם קבוצה אחרת ומספקים הסברים פסיכולוגיים אפשריים להתמודדות של קבוצה בעלת כוח ושליטה עם קבוצה חלשה יותר. קונפליקט כזה הוא הסכסוך הישראלי-פלסטיני שהחברה בישראל מצויה בו. קונפליקט זה, ובעקבותיו מדיניות הביטחון של ממשלות ישראל כלפי הערבים, מעצבים ככל הנראה תפישות ועמדות אלימות של אזרחים בכלל, ושל לובשי מדים בפרט. פרשת טארק נוג'ידאת, שהואשם על סמך הודאתו ברצח החייל אולג שייחט, מעלה כאן את השאלה מדוע לא ראתה צמרת הפרקליטות את המובן מאליו. שלושה נערים, ללא עבר פלילי, ללא מניע, חוטפים בצומת ההומה של בית-רימון חייל מזוין בנשק ורוצחים אותו. הודאתו של נוג'ידאת לא סיפקה פרטים חדשים, הנשק לא נמצא, וברכב לא היה זכר לממצא הקשור לחייל. יתרה מזאת, עיון בערעורי הנאשמים מעלה כי אפילו השב"כ פקפק בהודאת נוג'ידאת. עמדתו הייתה שיש להימנע מהגשת כתב אישום נגדו, שכן גם החוקרים שגבו מנוג'ידאת את ההודאה ברצח סברו כי היא הודאת שווא, וכי רוצחיו האמתיים של אולג שייחט עדיין לא נתפסו. פרקליטת המדינה דאז הורתה על הגשת כתב אישום נגד השלושה למרות הסתייגויות השב"כ.

יונתן (Jonathan, 2010) טוענת כי מידת הלגיטימציה שנותן הציבור היהודי בישראל לפעילויות השונות של המשטרה קשורה בקשר הדוק לרמת איומי הטרור בתקופה נתונה. לדבריה, בתקופות שבהן עולה מידת האיום הביטחוני מאירועי טרור מתחזקת מידת הלגיטימציה שנותן הציבור היהודי בישראל לפעילויות שיטור אינטנסיבי המתרכזות בהפעלת כוח מהירה, בפיקוח ובחשדנות, על פני גישה שירותית ועזרה לאזרחים. כרמלי ושמיר (2000) מציגים ציטוטים מתוך דבריהם של שוטרי משמר הגבול שטענו כי מותר להשתמש באלימות כלפי ערבים, וכי האלימות היא כלי ענישה לגיטימי התורם לחיזוק הביטחון.

רמת האיום הביטחוני הגבוהה שבצלה מתקיימת החברה הישראלית כבר יותר משישה עשורים מחד, ומעורבותה של המשטרה בישראל במערך הלוחם בארגוני הטרור (השב"כ) מאידך, יש בהן כדי להסביר את רמת התמיכה הגבוהה שנמצאה במחקרן של שהם ויהושע-שטרן (2013), בקרב שוטרים ואזרחים כאחד, בשימוש בכוח במסגרת פעילויות של שיטור אזרחי. מערכת המנגנונים הפורמאליים שפותחו בחברה הישראלית על מנת לפקח על השימוש בכוח, הניתנת לגופים ביטחוניים כדוגמת המשטרה, נתפשים בקרב החלק הארי של השוטרים במחקר, ובקרב לפחות ממחציתם של האזרחים, כפוגעים ביכולתו של השוטר למלא את תפקידו ביעילות. כשלושה רבעים מכלל

המשיבים במחקר הסכימו עם הטענה כי הציות לחוקים המגבילים את השימוש בכוח מקשה על הטיפול באירועים שונים. ממצאי מחקר זה הראו כי נבדקים אשר מצדדים בהגברת האוטונומיה המקצועית העומדת לרשותו של השוטר מבטאים גם את מידת ההתנגדות הגבוהה ביותר להפעלת אמצעי פיקוח חיצוניים ופנימיים על עבודתו.

מחקרים אלו מלמדים על רמת התמיכה בשימוש באלימות בקרב חלק ניכר מקרב לובשי המדים; ואכן, אין זה סוד כי יש מקרים רבים של אלימות בקרב השוטרים, הן בתפקודם בשטח והן בתפקודם כחוקרים בחדרי החקירות (צמריון-חלק, 2012). המקרים הנדונים בחיבור זה מראים כיצד שיטות חקירה פסולות, הכוללות שימוש באלימות, עלולות לגרום להרשעת אנשים בעברות שלא ביצעו.

התפישה הנפוצה של הטענה כי הציות לחוקים שנועדו להסדיר את סוגיית השימוש בכוח בעבודת השיטור מקשה על פעילויות השיטור, וכי שיעורי הפשיעה היו יורדים לו היו המגבלות על שימוש בכוח פחותות, כפי שמציגות שהם ויהושע-שטרן (2013), מלמדת על אופי החשיבה הקבוצתית בתוך המשטרה. המונח "חשיבה קבוצתית" מתייחס להידרדרות בעילות החשיבה, בבקרת המציאות ובשיפוט המוסרי של הקבוצה בשל לחצים בתוכה ובשל רצון חבריה להגיע להסכמה. חשיבה קבוצתית מאופיינת בסקירה שטחית של מטרות ושל פתרונות אפשריים לבעיה תוך היצמדות נוקשה להחלטה מסוימת (זליג ונחשון, 2012). לפי ג'אניס ומאן (Janis & Mann, 1977) מצב של "חשיבה קבוצתית" ("חשיבת עדר") גורם לקבוצה להעריך הערכת יתר את כוחה, לפתח חשיבה סטראוטיפית שלילית על מי שמצוי נגדה, לפתח הצדקות להחלטות הקבוצה, גם כשאלה אינן מוסריות, ולהתעלם ממידע סותר או מסימני אזהרה. קבוצה הנתונה במצב של "חשיבה קבוצתית" מפעילה לחץ על חבריה לתיאום עמדות ולהשתקת דעות מנוגדות. חברים המעזים להתנגד להחלטות מוצגים כבוגדים. כך מתפתחת אשליה של אחדות דעים בחברה, ושתיקתם של חלק מחבריה מתפרשת כהסכמה. לפי ג'אניס (Janis, 1982), כאשר לקבוצה אין נהלים ברורים להשגת מידע, והיא עובדת בתנאי לחץ, השאיפה של חבריה להגיע להסכמה ולתמימות דעים גדולה מהשאיפה להגיע להחלטה המיטבית. ניתן לומר שהיסחפות אחרי הכלל היא מצב מסוכן של "התקרנפות" ("Rhinocerotitis" – מונח השאול מזרם תאטרון האבסורד על בסיס מחזהו של או'ן יונסקו משנת 1958 "קרנפים", העוסק בבני אדם הנכנעים לרוב הכוחני). התקרנפות מאופיינת בהיעדר חשיבה עצמית, בכוחנות ובעיסוק בטפל במקום בעיקר (שרביט, 2006; Quinney, 2007). במסגרת העבודה של חוקרי המשטרה חשוב להיזהר מהשפעותיה השליליות של חשיבה קבוצתית אשר עלולה לגרום לצוות החקירה להתקבע על השערה או על החלטה מסוימת; כגון התפישה המוטעית של אשמת החשוד, אשר לפי סנגירו (2014), נודעת לה השפעה הרסנית על עבודתם של חוקרי המשטרה.

לאור האמור במאמר זה, מובאים לסיום דבריו של שופט בית המשפט העליון חיים כהן באחד מפסקי הדין שבהם שפט:

"...אודה כי למקרא ולמשמע הערעור הנוכחי התחלתי לראשונה לפקפק במקצת, שמא הגיע הזמן והמלחמה בפשעי שוטרים. שאלתי את עצמי אם על-ידי השימוש השיפוטי אשר אנו השופטים עושים בראיות – ולו גם כשרות מבחינת דיני הראיות – שהושגו על-ידי חוקרים-פושעים, אין אנו עושים עצמנו שותפים לאחר המעשה לפשעיהם: סוף סוף אין החקירה המשטרית כולה אלא הליך הכנה למשפט, ויש בפשעי החקירה כדי להטיל צל כבד על הליכי המשפט הבאים בעקבותיה. אילו ראיתי שהועלנו בתקנתנו, ולו רק במקצת מן המקצת, והחוקרים הפושעים באו על עונשם הראוי להם, ומקרי ההתעללות בעצורים הולכים ומתמעטים – כי אז החרשתי; אבל הרושם העגום הוא שהמקרים הולכים ורבים, וחומרתם הולכת ומחריפה. השוטרים מצפצפים על הביקורת הנמתחת עליהם מפי השופטים ואינם מקיימים הוראותיהם, ואין פוצה פה..." (ע"פ 369/78 אבו מדיג'ם נ' מדינת ישראל).

סיכום

בשנת 1167 כתב הרמב"ם בספר המצוות (לא תעשה, מצווה רצ): "יותר טוב ויותר רצוי לפטור אלף חוטאים, מלהרוג נקי אחד ביום מן הימים".

סקירת הספרות בתחום הודאות השווא מעידה שבמציאות שבה אנו חיים מתרחשות לא פעם הרשעות שווא של אנשים חפים מפשע. לפי גזל ותור (2009), מספרם המדויק של מקרים אלה אינו ידוע, שכן סוגיה זו נבחנת בספרות רק באמצעות מידע על הרשעות שהתגלו בדיעבד כמוטעות; אם באמצעות חשיפת האשם האמתי, ואם כשהנאשמים, לאחר שהודו הודאת שווא והורשעו, פעלו לביטול הרשעתם. סנג'רו (2014) עורך חישוב הסתברותי ומניח שקיימים בישראל כ-5% של הרשעות שווא, שהם בממוצע 1,136 אסירים שהורשעו לשווא וכלואים בבתי הכלא בישראל בכל זמן נתון. לדעתו, נתון זה הוא שמרני, ובפועל הוא גבוה יותר. פלד-לסקוב ושהם (Peled-Laskov & Shoham, 2015) סוקרות במאמרו את תופעת הרשעות השווא מהיבטים ארגוניים-משפטיים, פסיכולוגיים ומעשיים של מערכת אכיפת החוק, ומדגישות את חשיבותו של הנושא ואת הצורך במחקרים אמפיריים נוספים בתחום, שכן הדרך להבנת התופעה במלואה ולמניעתה עדיין ארוכה.

כאשר מעמידים אלה מול אלה את הנחות העבודה של מודל הפיקוח על הפשיעה, הרואה ביעילות ובחיסכון את הערך המרכזי מאחורי פעילותה של מערכת אכיפת החוק, ואת מודל ההליך התקין, הרואה באמינות ובשמירה על זכויות האזרח הבודד ערך מרכזי

המתבטא בקיום הליך הפלילי תוך שמירה על גבולות השימוש בכוח השלטוני (לרנאו, 2007), ניתן לראות, כי מודל הפיקוח על הפשיעה זוכה לתמיכה רבה יותר בקרב השוטרים ובקרב חלק גדול מהציבור מאשר מודל ההליך התקין. האווירה הציבורית בישראל רוויה רטוריקה של מלחמה בפשע, התקשורת קובלת דרך קבע על אזלת ידה של המשטרה ועל יחסם הסלחני של בתי המשפט כלפי העבריינים, והשאיפה המרכזית היא שליטה בפשיעה, דהיינו שמספר רב ככל האפשר של עבריינים ייתפס ויענש (לרנאו, 2014). תפישות אלו משפיעות גם על ההליך הפלילי. המציאות היום-יומית של חקירות ושל מעצרים מושפעת בעיקר מאינטרס מיגור הפשיעה, אשר קיים בבסיס התרבות הארגונית של המשטרה. שלושת הערכים כפי שנבדקו במחקרן של שהם ויהושע-שטרן (2013) – הלגיטימציה לשימוש בכוח במסגרת פעילות של שיטור, התנגדות לפיקוח חיצוני על שימוש בכוח, והענקת אוטונומיה מקצועית לשוטר המבצע את תפקידו – מקיימים ביניהם קשר חיובי מובהק ומשקפים יחדיו תרבות מקצועית ונורמות פנים-ארגוניות הרואות בלחמה בפשיעה ערך מרכזי, ובשימוש בכוח ובאלימות – אמצעים לגיטימיים ויעילים שיש להשאירם לשיקול דעתו של השוטר. המקרים אשר הוצגו במאמר זה מעידים על הבעייתיות הגלומה בתפיסות אלו.

מקרים אלו הם מיעוט שאינו מייצג את הרוב. הפרשות שנדונו כאן מגוללות סיפורים אישיים הכוללים הפרות של זכויות ועיוותי דין. בכל המקרים הללו הרשעות השווא התבססו על הודאות שווא אשר הושגו באמצעים לא כשרים בידי חוקרי משטרה, בין היתר באמצעות שימוש באלימות קשה, בידוי ראיות מפלילות, הסתרת ראיות מזכות, שקרים בבתי משפט, ועוד. אולם המחקרים הרבים בנושא הודאות שווא מתמקדים בתהליכים ובגורמים המשפיעים על הנחקר להודות בעברה שלא ביצע, וכמעט אינם עוסקים בעבודתם של חוקרי המשטרה ובתהליכים הפסיכולוגיים אשר עשויים להשפיע על עבודת החוקר ולהטותה עד להשגת הודאת שווא מהחשוד (Drizin & Leo, 2004; Kassin, Drizin, Grisso, Gudjonsson, Leo, & Redlich, 2010; Leo, 2005).

במאמר הנוכחי הוצגו היבטים פסיכולוגיים העלולים להשפיע על עבודתו של חוקר משטרה בישראל ועל הליך קבלת ההחלטות שלו בדרך להשגת הודאה מחשוד והעמדתו לדין. ההשערות התאורטיות והתובנות הפסיכולוגיות שהוצגו בו מהוות מסגרת תאורטית לבדיקה מחקרית עתידית שעשויה להיות בעלת משמעות יישומית רבה לעבודת השיטור, במיוחד בתחום החקירה הפלילית. בדיקה אמפירית של ההשערות שהוצגו תעשיר את הידע בתחום, ותסייע באיתור הסברים לתופעת הודאות השווא. בהיבט היישומי עשויים מחקרים אלו לתרום לקיומו של הליך פלילי הוגן וראוי, ולסיוע בצמצום מצבים של עיוותי דין.

כאמור, אחת מהמלצות ועדת גולדברג (אלעד, 2005; סנג'רו, 2005) הייתה שהמשטרה תגבש תורת חקירה שתכלול כללים ברורים באשר למותר ולאסור בחקירה, ושאותה תלמד חוקרים כבר בראשית דרכם. עוד המליצה הוועדה שהמשטרה תמייץ את השוטרים המתאימים ביותר מבחינת תכונותיהם האישיות והאישיותיות לעסוק בתפקידי

חקירה. מערכת אכיפת החוק יישמה את המלצות הוועדה רק בחלקה, והעבודה עוד רבה. לכן קיימת חשיבות רבה למחקרים עתידיים העוסקים בדינמיקה המיוחדת של החקירה המשטרית. לדוגמה, מחקרים העוסקים בפרופיל ובעמדות שוטרים מוצאים שלגיל השוטר יש השפעה ניכרת על התנהלותו. מאסיפ ועמיתיו (Masip, Barba, & Herrero, 2012) מצאו ששוטרים ותיקים נוטים לחשדנות גבוהה מזו של שוטרים מתחילים. שהם ויהושע-שטרן (2013) מצאו שכלל שגילו של השוטר מבוגר יותר, כך פוחתת תמיכתו בשימוש בכוח. מחקרים אלו ואחרים יכולים לסייע במיון האדם המתאים לתפקידי שיטור וחקירה.

כדי שניתן יהיה לצמצם את תופעת הרשעות השווא בישראל, נדרשים שינויים פנים-ארגוניים רבים, לרבות חקיקה נוספת בתחום. בין השינויים הנדרשים חשוב להגביר את המודעות הציבורית לנושא זה. מחקרים עתידיים בתחום הרשעות שווא יוכלו לסייע בהבנת התופעה לעומקה, ולתרומה זו נודעת חשיבות בקיומה של מערכת אכיפת חוק הוגנת, כזו המכבדת חברות מודרניות.

מקורות

- אדד, מ' ולסלוי, א' (2002). שיפוט מוסרי של אירועים: השפעת הסיטואציה על השיפוט המוסרי. בתוך מ' אדד ו' וולף (עורכים), **עבריינות וסטייה חברתית: תיאוריות ויישום** (עמ' 373-391). רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- אידיסיס, י' (1997). שיפוט עצמי של שיפוט הזולת אצל ילדים בגיל הרך. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך האוניברסיטה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- אידיסיס, י' וולף, י' (2004). תפיסת אשמה ועונש בגיל הרך: מודולאריות בשיפוט מוסרי של אלימות יומיומית. **עיונים בחינוך**, 5, 167-178.
- אלעד, א' (2005). **הפסיכולוגיה של השקר ושיטות לחשיפתו**. רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- אמיר, מ' (1998). **כח בפיקוח – התנהגות אלימה של שוטרים: אנשים, מצבים וארגון**. ירושלים: אוניברסיטה העברית.
- בוני, ח' וולף, י' (2002). תפיסת אלימות בקרב נוער חוסה כמונחים של אשמה ועונש. **חברה ורווחה, כ"א**, 506-489.
- בר-זוהר, י' (2008). תופעת הקורבנות: סיבות רב ממדיות, עדשות פנומנולוגיות והיבטים יישומיים. בתוך י' קים, י' בר-זוהר וע' לוי (עורכים), **קורבנות: אכיפת החוק, מין וחברה** (עמ' 467-503). בית ברל: הוצאת מסדה.
- בר-טל, ד', הלפרין, ע', שרביט, ק', רוזלר, נ' ורביב, ע' (2008). כיבוש מתמשך: היבטים פסיכולוגיים-חברתיים של חברה כובשת. **סוציולוגיה ישראלית, ט'**, 357-386.

- ברקו, ע' (2001). התשתית המוסרית של טרוריסטים שהתמחו בשיגור מפגעים מתאבדים: היבט קוגניטיבי ופונקציונאליסטי. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.
- ברקו, ע', וולף, י' ואדד, מ' (2003). **התשתית המוסרית של טרוריסטים שהתמחו בשיגור מפגעים מתאבדים: היבט וקוגניטיבי ופונקציונאליסטי**. רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- בש"פ 696/04 סבייח נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(3) 636.
- גזל, א' (2002). ענישה בהסכמה: חלופות להליכי משפט בפלילים. עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- גזל, א' ותור, א' (2009). השפעת חפות על הסדרי טיעון: ממצאים אמפיריים, תוכנות פסיכולוגיות והשלכות נורמטיביות. **משפטים, לט**, 115–153.
- גולדברג, ע' (1983). **האמת על פרשת ברנס**. תל אביב: עידנים, הוצאת ידיעות אחרונות.
- גימשי, ד' (2007). **מערכת הצדק בפלילים: אכיפת החוק בחברה דמוקרטית**. ראשון לציון: הוצאת פלס.
- דורנר, ד' (2005). מלכת הראיות נ' טארק נוג'דאת – על הסכנה שבהודאות שווא ועל הדרך להתמודד עמה. **הסניגור, 95**, 21–7.
- הופמן, ח', וולף, י' ואדד, מ' (2002). סוציולוגיה של עבריינות באספקלריה פסיכולוגית. בתוך מ' אדד וי' וולף (עורכים), **עבריינות וסטייה חברתית: תיאוריות ויישום** (עמ' 23–40). רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- וולף, י' (1989). שיפוט מוסרי על בסיס מידע אודות כוונה ונזק כאבן בוחן להגדרה נאיבית של תוקפנות. **פסיכולוגיה, 2**, 120–130.
- וולף, ר' וולף, י' (2002). שיפוט מוסרי כאבן בוחן לבעיות הגדרה וזיהוי של טרור. בתוך מ' אדד וי' וולף (עורכים), **עבריינות וסטייה חברתית: תיאוריה ויישום** (עמ' 351–371). רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- ויצטום, א', מרגולין, י' ולביא, א' (2008). הודאות שווא על רקע נפשי: רקע תיאורטי והשלכות מעשיות. **רפואה ומשפט, 39**, 147–157.
- זליג, ע' ונחשוך, י' (2012). הטיות חשיבה בחקירה המשטרית. בתוך ר' פלד-לסקוב, א' שהם ומ' כרמון (עורכים), **הרשעות שווא: היבטים פילוסופיים, פסיכולוגיים וארגוניים** (עמ' 177–205). תל אביב: פרלשטיין-גינור.
- חוק בתי המשפט (תיקון מס' 22), התשנ"ו–1996.
- חוק ייסוד: כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב–1992.
- חוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), התשס"ב–2002.
- חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה-מעצרים), התשנ"ו–1996.
- יהושע, ש' (2006). שיפוט מוסרי בגיל הרך: השתנות סכימה מוסרית כפונקציה של בולטות רכיבית. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

- יולדוס, ק' (2000). מדידת התנהגות לא נאותה בארגונים: דילמות, בעיות, המלצות. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך האוניברסיטה. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
- כהן-רז, ל', וולף, י' ושרון, ר' (2002). שיפוט מוסרי עידי ילדים: ניתוח במונחי פסיכודינמיקה יומיומית של האשמה. בתוך מ' אדד וי' וולף (עורכים), **עבריינות וסטייה חברתית: תיאוריה ויישום** (עמ' 321-350). רמת-גן: הוצאת אוניברסיטת בר-אילן.
- כרמון, מ' (2008). **חוקרים ונחקרים: משחק המוחות**. תל אביב: מסדה.
- כרמלי, א' ושמיר, נ' (2000). אלימות שוטרים כלפי אזרחים: דו"ח מחקר. ירושלים: המשרד לביטחון פנים.
- לרנאו, ח' (2007). יישום מבחין: תיאוריה ומעשה בתחום סמכויות החקירה וזכויות חשודים. **עלי משפט, ר', 105-133**.
- לרנאו, ח' (2014). הודאות שווא הרשעות שווא. **עלי משפט, יא, 351-398**.
- מ"ח 1966/98 **הררי, בלדוט, גולברי, רחימי נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.4.1998).
- משרד המשפטים (1994). הועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר: דין וחשבון.
- סטרשנוב, א' (2004). **צדק תחת אש**. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- סנג'רו, ב' (2005). ההודאה כבסיס להרשעה: האומנם "מלכת הראיות", או שמא קיסרית הרשעות השווא? **עלי משפט, ד', 245-276**.
- סנג'רו, ב' (2010). פשעי שוטרים, רשלנות תובעים, אופטימיות שופטים והרשעת חפים מפשע. **הסניגור, 158, 1-7**.
- סנג'רו, ב' (2014). **הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם**. תל אביב: רסלינג.
- סנג'רו, ב' וקרמניצר, מ' (1999). המשפט החוזר: מציאות או חלום? **עלי משפט, א, 97-161**.
- ע"פ 369/78 **אבו מדיג'ם נ' מדינת ישראל**, פ"ד לג (2), 376, עמ' 381.
- ע"פ 124/87 **סגן עזאת נאפסו נ' התובע הצבאי הראשי**, פ"ד מא (2), 631.
- ע"פ 127/76 **עמוס ברנס נ' מדינת ישראל**, פ"ד ל (3), 519.
- פינק, א' ורוזנברג-רובינס, ר' (2013). על הבעיות המוסדיות המונעות תיקון של הרשעות שווא בישראל. **מעשי משפט, ה, 193-211**.
- פישמן, ג' (2005). **איון בפעולות המשטרה: טרור וסדר ציבורי**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- פרויד, א' (1977). **האני ומנגנוני ההגנה**. תל אביב: דביר.
- צמירין-חלק, ד' (2012). עיוותי דין בחקירה בהקשר למניעת זכויות הנחקר. בתוך ר' פלד-לסקוב, א' שהם ומ' כרמון (עורכים), **הרשעות שווא. היבטים פילוסופיים, פסיכולוגיים וארגוניים**. תל אביב: פרלשטיין-גינסור.

- קרמניצר, מ' (1988). התאמת ההליך הפלילי למטרה של גילוי האמת, או האם לא הגיעה העת לסיים את עונת המשחקים. **משפטים**, יז, 475.
- רחום, א' (1990). **פרשת השב"כ**. ירושלים: כרמל.
- שהם, א' ויהושע-שטרן, ש' (2013). עמדות כלפי מגבלות השימוש בכוח בקרב שוטרי משמר הגבול במסגרת פעילויות של שיטור. **קרימינולוגיה ישראלית**, 2, 67–88.
- שרביט, ד' (2006). **תיאטרון האבסורד**. תל אביב: הוצאת סל תרבות ארצי.
- Alessandri, J., Darceville, C., & Zentall, T. R. (2008). Cognitive dissonance in children: Justification of effort or contrast? *Psychology Bulletin and Review*, 15, 673–697.
- Anderson, N. H. (1991). *Contributions to information integration theory*. Vol. I: Cognition. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Anderson, N. H. (1996). *A functional theory of cognition*. Mahwa, NJ: Erlbaum.
- Bar-Tal, D. (1989). De-legitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. In D. Bar-Tal, F. Graumann, A. W. Kruglanski, & W. Stroebe (eds.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* (pp. 169–182). New York: Springer Verlag.
- Bar-Tal, D. (2000). *Shared beliefs in a society: Social psychological analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bar-Tal, D., & Teichman, Y. (2005). *Stereotypes and prejudice in conflict: Representations of Arabs in Israeli Jewish society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baumeister, R. F. (1991). *Meaning of life*. New York: Guilford Press.
- Bayley, D., & Weisburd, D. (2009). Cops and spooks: The role of police in counter-terrorism. In D. Weisburd et al. (eds.), *To Protect and to serve: Police and policing in an age of terrorism*. New York: Springer Verlag.
- Braga, A., & Weisburd, D. (2006). Problem-oriented policing: The disconnect between principles and practice. In D. Weisburd & A. Braga (eds.), *Police Innovation: Contrasting perspectives* (pp. 133–152). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bull, R., & Soukara, S. (2009). A set of studies of what really happens in police interviews with suspects. In G. D. Lassiter & C. A. Meissner (eds.), *Interrogations and confessions: Research, practice and policy*. Washington, DC: American Psychology Association.
- Carter, D. (1986). A taxonomy of prejudice and discrimination by police officers. In T. Barker & D. Carter (eds.), *Police deviance* (pp. 299–317). New York: Anderson Publishing.
- Chatterton, M. (1983). Police work and assault changes. In M. Punch (ed.), *Control in the police organization* (pp. 194–223). Cambridge, MA: MIT Press.

- Chatterton, M. (1995). The cultural conflict of policing: Its past and future relevance. *Policing and Society*, 5, 97–107.
- Conti, R. P. (1999). The psychology of false confessions. *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology*, 2, 14–36.
- Crank, J. P. (1998). *Understanding police culture*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing.
- Dempsey, J. S., & Frost, L. S. (2005). *Introduction to Policing* (3rd ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Drizin, S. A., & Leo, R. A. (2004). The problem of false confessions in the post-DNA world. *North Carolina Law Review*, 82, 891–1007.
- Ekenvall, B. (2002). Police attitudes towards fellow officers' misconduct: The Swedish case and a comparison with the USA and Croatia. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 3, 210–232.
- Faster, C., & Gaskell, G. (eds.). (1990). *The social psychology of widespread beliefs*. Oxford: Clarendon Press.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relation*, 7, 117–140.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Festinger, L., & Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58, 203–210.
- Freud, S. (1955). *The interpretation of dreams: Psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Garret, B. (2008). Judging innocence. *Columbia Law Review*, 108, 55–142.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Goldsmith, A. (2006). Policing and law enforcement. In A. Goldsmith, & K. Daly, K. (eds.). *Crime and Justice: A Guide to Criminology*. (3d ed.), (pp. 283–300). Pyrmont, NSW: Law Book.
- Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. Chichester, England: Wiley.
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319–340.
- Hunt, R. (1983). Police role: Content and conflict. *Journal of Police Science and Administration*, 11, 175–184.
- Janis, I. L. (1982). *Groupthink: Psychological studies of policy decisions and fiascoes*. New York: Houghton Mifflin.

- Janis, I. L., & Mann, L. (1977). *Decision-making*. New York: Houghton Mifflin.
- Jonathan, T. (2010). Police involvement in counter-terrorism and public attitudes towards the police in Israel – 1998–2007. *British Journal of Criminology*, 50, 748–771.
- Jost, J. T., Banaji, M. R., & Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology*, 25, 881–920.
- Kassin, S. M., Drizin, S. A., Grisso, T., Gudjonsson, G. H., Leo, R. A., & Redlich, A. D. (2010). Police-induced confession: Risk factors and recommendations. *Law and Human Behavior*, 34, 1–38.
- Kassin, S. M., Dror, I. E., & Kukucka, J. (2013). The forensic confirmation bias: Problems, perspectives, and proposed solutions. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 2, 42–52.
- Kassin, S. M., Goldstein, C. J. & Savitsky, K. (2003). Behavioral confirmation in the interrogation room: On the dangers of presuming guilt. *Law and Human Behavior*, 27, 187–203.
- Kassin, S. M., & Gudjonsson, G. H. (2004). The psychology of confession evidence: A review of the literature and issues. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 33–67.
- Kohlberg, L. A. (1981). *The philosophy of moral development, moral stages, and the idea of justice: Essays on moral development*. San Francisco: Harper & Row.
- Langworthy, R., & Travis, L. (2002). *Policing in America: A balance of forces*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Leo, R. A. (2005). Re-thinking the study of miscarriages of justice: Developing a criminology of wrongful conviction. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21, 201–223.
- Manning, P. (1997). *Police work: The social organization of police work*. (2nd ed.). Prospect Heights, Ill.: Waveland Press.
- Masip, J., Barba, A., & Herrero, C. (2012). Behavior analysis interview and common sense: A study with novice and experienced officers. *Psychiatry, Psychology and Law*, 19, 21–34.
- McNatt, D. B. (2000). Ancient Pygmalion joins contemporary management: A meta-analysis of the result. *Journal of Applied Psychology*, 85, 314–322.
- Miron, A. M., Branscombe, N. R., & Schmitt, M. T. (2006). Collective guilt as distress over illegitimate intergroup inequality. *Group Processes and Intergroup Relations*, 9, 163–180.

- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representation. In R. M. Farr & S. Moscovici (eds.), *Social representations* (pp. 3–69). Cambridge: Cambridge University Press.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, 18, 211–250.
- Moses, R. (2002). Unconscious defense mechanisms and social mechanisms used in national and political conflicts. In J. Bunzl & B. Beit-Hallahmi (Eds.), *Psychoanalysis, identity and ideology: Critical essays on the Israel/Palestine case* (pp. 85–106). Norwell, MA: Kluwer.
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2, 175–220.
- Peled-Laskov, R., & Shoham, E. (2015). A Three-dimensional perspective on wrongful convictions in Israel: Organizational-forensic, psychosocial and practical. *International Journal of Criminology and Sociology*, 4, 154–165.
- Piaget, J. (1969). *The psychology of the child*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Quinney, A. (2007). Excess and identity: The Franco-Romanian Ionesco rhinoceritis. *South Central Review*, 24, 36–52.
- Rawls, J. (1999). *Theory of justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reiner, R. (1992). Policing a postmodern society. *The Modern Law Review*, 55, 761–781.
- Reiner, R. (2000). *The politics of the police*. Oxford University Press.
- Risinger, D. M., Saks, M. J., Thompson, W. C., & Rosenthal, R. (2002). The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: Hidden problems of expectation and suggestion. *California Law Review*, 90, 1–56.
- Schachter, S. (1994). “Leon Festinger”. *Biographical Memoirs*, 64, 99–111.
- Skolnick, J. H., Freeley, M., & McCoy, C. (2005). *Criminal justice: Introductory cases and materials* (6th ed.). New York: Foundation Press.
- Skolnick, J. H., & J. J. Fyfe (1993). *Above the law: Police and the excessive use of force*. New York: Free Press.
- Serbin, T. H., & Allen, V. L. (1968). Role theory. In G. Lindsey & E. E. Aronson (Eds.), *The handbook of social psychology* (pp. 488–567). Cambridge, Mass: Addison-Wesley.
- Sheptycki, J. W. E. (2002). *In search or transnational policing: Towards a sociology of global policing*. Aldershot, UK: Ashgate.
- Strachey, J. (ed.). (1961). *The standard edition of the complete works of Sigmund Freud*. London: Hogarth Press.

- Taifel, H. (1981). *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Maanen, J. (1974). Working the stress: A development view of police Behavior. In H. Jacob (ed.), *The potential for reform in the criminal justice system* (pp. 51–75). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Weisburd, D., Jonathan, G., & Perry, S. (2009). The Israeli model for policing terrorism. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 1259–1278.
- Wolf, Y. (2001). Modularity in everyday life judgments of aggression and violent behavior. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 1–34.
- Wolf, Y. (2002). Violations of out-group and in-group regulations in the eyes of ordinary and protected prisoners: An instant of judgmental modularity. *International Journal of Offenders Therapy and Comparative Criminology*, 46, 206–219.
- Wolf, Y., Ron, N., & Walters, J. (1996). Modularity in moral judgment by police officers. *Policing and Society*, 6, 37–52.